

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE MEVDUATIN KREDİYE DÖNÜŞÜM ORANININ BANKA
KARLILIĞINA ETKİSİNİ ANALİZ EDEREK UYGULANAN POLİTİKALAR
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRME: PANEL KANIT, 2002-2014**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem KOYUNCU

İktisat Ana Bilim Dalı

İktisat Yüksek Lisans Programı

HAZİRAN 2016

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE MEVDUATIN KREDİYE DÖNÜŞÜM ORANININ BANKA
KARLILIĞINA ETKİSİNİ ANALİZ EDEREK UYGULANAN POLİTİKALAR
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRME: PANEL KANIT, 2002-2014**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Adem KOYUNCU
(412141002)**

İktisat Anabilim Dalı

İktisat Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Resul AYDEMİR

HAZİRAN 2016

İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 412141002 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Adem KOYUNCU, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “Türkiye’de Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranının Banka Karlılığına Etkisini Analiz Ederek Uygulanan Politikalar Çerçevesinde Değerlendirme: Panel Kanıt, 2002-2014”başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç.Dr. Resul AYDEMİR**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr.Bülent GÜLOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç.Dr. Ali ÇOŞKUN
Boğaziçi Üniversitesi

Teslim Tarihi : 2 Mayıs 2016
Savunma Tarihi : 8 Haziran 2016





Eşime,



ÖNSÖZ

Öncelikle; tez yazma süresince beni yönlendirerek motivasyonumu arttıran, konuyu sevdiren ve uygulama çalışmasının nasıl yapılacağına dair bana yol gösteren çok değerli danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Resul AYDEMİR'e saygılarımı sunarım. Bu süreçte, desteğiyle hep yanımda olan sevgili eşim Burcu'ya sonsuz teşekkürler.

Mayıs 2016

Adem KOYUNCU
Maliye Bakanlığı Vergi Müfettişi





İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	4
1.2 Tezin Önemi	5
1.3 Literatür Araştırması	8
1.3.1 Uluslararası Literatür	8
1.3.2 Ulusal Literatür	14
1.4 Tezin Kapsamı, Ana Hatları ve Hipotez.....	15
2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME.....	19
2.1 2001 Yılı Öncesi Türkiye Bankacılık Sektörü	20
2.2 2001 Yılı Sonrası Yeniden Yapılandırılan Türkiye Bankacılık Sektörü	24
3. 2001 SONRASI TÜRKİYE TİCARİ BANKACILIĞINDA MEVDUAT-KREDİ DÖNÜŞÜM ORANI VE KREDİ KULLANDIRMA DURUMU.....	27
4. MEVDUATIN KREDİYE DÖNÜŞÜM ORANININ BANKA KARLILIĞINA ETKİSİNİN ANALİZİ: 2002-2014 TÜRKİYE MEVDUAT BANKACILIĞINDA PANEL VERİ SETİ İLE UYGULAMA.....	33
4.1 Analizin Amacı	33
4.2 Analizde Kullanılan Veri Seti ve Değişkenler	34
4.3 Analizde Kullanılan Ekonometrik Model ve Yöntem.....	36
4.4 Analiz Sonucunda Elde Edilen Ampirik Bulgular	39
4.5 Elde Edilen Ampirik Sonuçların Politika Yapıcıların Uygulamaları ve Hipotezimiz Çerçevesinde Değerlendirilmesi	48
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	51
5.1 Çalışmanın Uygulama Alanı	51
5.2 Çalışmanın Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Öneriler.....	52
KAYNAKLAR.....	55
ÖZGEÇMİŞ.....	59

KISALTMALAR

BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
YYP	:Yeniden Yapılandırma Programı
DİBS	:Devlet İç Borçlanma Senetleri
TBB	:Türkiye Bankalar Birliği
LTD	:Mevduat-Kredi Dönüşüm Oranı
IMF	:Uluslararası Para Fonu
ROA	:Aktif Karlılığı
ROE	:Özsermaye Karlılığı
GMM	:Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi
LR	:Kredilerin Aktife Oranı
LLR	:Kredi Zararları Karşılığı
EA	:Sermayenin Aktife Oranı
OER	:Operasyon Giderlerinin Aktife Oranı
HHI	:Herfindahl-Hirschman Endeksi
TCMB	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	:Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
NIM	:Net Faiz Marjı
PREVIOUSROA	:Bir Önceki Yıl Aktif Karlılığı
PREVIOUSROE	:Bir Önceki Yıl Özsermaye Karlılığı
PREVIOUSNIM	:Bir Önceki Yıl Net Faiz Marjı
LDR	:Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı
LDRSQ	:Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranının Karesi
LIQASPRO	:Likit Varlıkların Aktife Oranı
LERATE	:Kaldıraç Oranı
NONLOPRO	:Takipteki Krediler Oranı
CAPADEQ	:Sermaye Yeterliliği Oranı
PEREXPRO	:Diğer Harcamalar Oranı
GROWTH	:Reel GDP Büyüme Oranı
INFLATION	:Enflasyon Oranı
FE	:Sabit Etkiler Yöntemi
RE	:Rassal Etkiler Yöntemi
GLS	:Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi



ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 4.1: Dinamik panel modeli test sonuçları, NIM.	39
Çizelge 4.2: Dinamik panel modeli tahmin sonuçları, NIM, GMM yöntemi.....	40
Çizelge 4.3: Dinamik panel modeli test sonuçları, ROA.....	41
Çizelge 4.4: Dinamik panel modeli tahmin sonuçları, ROA, GMM yöntemi.....	41
Çizelge 4.5: Dinamik panel modeli test sonuçları, ROE	42
Çizelge 4.6: Dinamik panel modeli tahmin sonuçları, ROE,GMM yöntemi.....	43
Çizelge 4.7: Statik panel modeli test sonuçları, ROA.....	43
Çizelge 4.8: Statik panel modeli tahmin sonuçları, ROA, GLS yöntemi.....	44
Çizelge 4.9: Statik panel modeli tahmin ve test sonuçları, ROE, GLS yöntemi.....	47



ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 :Mevduatın krediye dönüşüm oranı.	28
Şekil 3.2 :Ülke ve ülke gruplarının 2011 yılı mevduat kredi dönüşüm oranları.	30
Şekil 3.3 :Dünyada en büyük 1000 banka için mevduat-kredi dönüşüm oranı.	30
Şekil 3.4 :2012 yılında gelişen ülkelerin mevduat-kredi dönüşüm oranı.	31
Şekil 4.1 :Analizde verileri kullanılan bankaların listesi.....	35
Şekil 4.2 :Veri seti değişkenlerinin tanımlayıcı istatistikleri.....	36





**TÜRKİYE’DE MEVDUATIN KREDİYE DÖNÜŞÜM ORANININ BANKA
KARLILIĞINA ETKİSİNİ ANALİZ EDEREK UYGULANAN
POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRME: PANEL KANIT,
2002-2014**

ÖZET

Gelişen ekonomilerde, finansal piyasalar bankacılık ağırlıklıdır. Bankacılık faaliyetlerinin büyük kısmını da ticari bankacılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Ticari bankacılığın asıl rolü, mevduat toplayarak kredi kullandırmaktır. Banka bu rolünü yerine getirirken kar amacıyla hareket eder. Ticari bankanın performansı, etkinliği ve karlılığı da temelde topladığı mevduatının ne kadarını krediye dönüştürdüğü ile şekillenmektedir. Bu dönüşüm oranı mevduat-kredi dönüşüm oranı olarak adlandırılır. Bankayı, düşük olduğunda etkinlikten ve rekabetçi yapıdan uzaklaştıran, yüksek olduğunda ise riske yaklaştıran bu oranın düzeyi çok önemlidir. Ticari bankacılık faaliyetlerinin sorunsuz şekilde yürümesinin ekonomik istikrar için önemini bilen politika yapıcılar tarafından da bu oranın düzeyi yakından takip edilmektedir. Banka, bu oranı karlılığını arttırmak için genellikle arttırma eğilimindedir. Bazı durumlarda ise riskten kaçınan bankalar bu oranı çok düşük düzeyde tutmaktadırlar. Politika yapıcılar ise bu oranın aşırı yüksek olmasını olası krizlere karşı risk olarak algılamakta ve bu oranın aşırı yükselmesini önlemek için üst limitler getirmektedir. Bu oranın aşırı düşük olduğu durumlarda da kredi vermeyi cesaretlendirmek için alt limit uygulamasına gitmektedirler. Son yıllarda bu iki uygulamaya da giden ülkeler mevcuttur.

Biz bu çalışmamızda, mevduat-kredi dönüşüm oranı ile karlılık arasındaki ilişkiyi Türkiye ticari bankacılığı için tespit etmeyi amaçladık. Bu amaçla yaptığımız analizde, Türkiye ticari bankacılığının 2002-2014 zaman periyodundaki panel veri setinden yararlandık. Panel veri uygulamasından önce, Türkiye bankacılık sektörünün genel yapısı ve tarihi gelişimi üzerine bir değerlendirme yaptık. Türkiye bankacılık sektörünü, 2001 yılında gerçekleştirdiği dönüşüm nedeniyle 2001 öncesi ve sonrası diye ikiye ayırarak değerlendirdik. Türkiye ticari bankacılığının 2001 sonrası mevduat-kredi dönüşüm oranının seyri üzerine yoğunlaşarak ülke grupları ile karşılaştırmalı olarak anlattık. Sonrasında, mevduat-kredi dönüşüm oranı ile karlılık arasındaki ilişkiyi sektöre hâkim 22 ticari bankanın verileri ile statik ve dinamik panel modelleri kullanarak elde ettik. Bağımlı değişkenimiz olan banka karlılık değerlerini literatüre paralel şekilde aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı olarak dikkate aldık. Mevduat-kredi dönüşüm oranı yanında, karlılığı etkileyen bankacılıkla ilgili mikro ve endüstri içi değişkenler ile bazı makro değişkenleri de kontrol ettik. Yaptığımız statik ve dinamik analizler neticesinde, 2002-2014 yılları arasında Türkiye mevduat bankacılığında karlılık ile mevduat-kredi dönüşüm oranı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulduk. Ancak modelin doğrusal bir yapıda olup olmadığını test

ettiğimizde, karlılık ile mevduat-kredi dönüşüm oranı arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulduk. Söz konusu yıllarda genel olarak artan bu oranın karlılığı bir noktaya kadar arttırdığı ancak bu artışın sürekli olmadığı bir noktadan sonra olumsuz etkilediği sonucu ortaya çıktı.

Türkiye için yapılan uygulamanın sonucu, mevduat-kredi dönüşüm oranının aşırı yüksekliğini olası krizler için risk olarak algılayıp üst limitler getiren veya bu oranın aşırı düşük olmasını ekonomi için faydalı görmeyip alt limitler getiren politik uygulamaları desteklemektedir. Karını arttırmak için bu oranı sürekli arttırmaya veya riskten kaçınmak için bu oranı aşırı düşük tutmaya meyilli banka davranışlarının ise doğru olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Çünkü asıl amacı kar olan ve faaliyetlerini de bu amacına göre yönlendiren bankanın bu oranı aşırı düşük tutması karını azaltacaktır. Diğer yandan karlılık ile bu oran arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki doğrusal bir özellik göstermediğinden, bu oranın sürekli artması bir noktadan sonra bankanın karlılığını azaltmaktadır. Bu sonuç, politika yapıcıların bu orana üst limitler uygulamasının banka amaçları için de doğru olduğuna kanıt oluşturmaktadır.



**AN ANALYSIS OF THE IMPACT OF LOAN-TO-DEPOSIT
RATIO ON BANK PROFITABILITY IN TURKEY AND AN
EVALUATION OF THE POLICIES REGARDING THIS IMPACT:
PANEL EVIDENCE, 2002-2014**

SUMMARY

Financial markets mostly rely on banking in emerging economies while commercial banking makes up the most of banking activities. The main role of commercial banking is to give loans by collecting deposits. Banks are profit-oriented while fulfilling this objective.

How much of the collected deposits at bank transforms into loans is important determinant for the performance, efficiency and profitability of a commercial bank. The name of this rate of change is loan-to-deposit ratio. The level of this ratio, which moves the bank away from efficiency and competition when it is low and which brings the bank closer to risk when it is high, is very significant. The level of this ratio is closely followed by policy makers who are aware of the importance of commercial banking activities' running smoothly for economic stability. Some banks tend to increase this ratio in order to increase its profitability while others avoiding risks keep this ratio at very low levels in certain circumstances. Policy makers, however, assume that it poses a risk of crisis when this ratio is excessively high, and they impose the highest limits to prevent this ratio from increasing excessively. In circumstances where this ratio is excessively low, limit down strategy is adopted. There are countries that have adopted both of these in recent years.

In this study, I aim to examine the relationship between the loan-to-deposit ratio and profitability for commercial banks in Turkey. I utilize panel data set of Turkish commercial banks between 2002 and 2014 in this research. Prior to the panel data analysis, I make an evaluation regarding the general structure and historical development of banking in Turkey. I divide banking sector of Turkey into two periods in this study as pre-2001 and post-2001 due to the transformation in 2001.

I mention the development of loan-to-deposit ratio of Turkish commercial banking after 2001 in a comparative manner among groups of countries. Subsequently, I test the relationship between the loan-to-deposit ratio and profitability through the data of 22 Turkish leading commercial banks by using static and dynamic panel models.

Bank profitability values which are the dependent variable are return on assets, return on equities and net interest margin consistent with the literature. I also check some

macro variables and micro and industrial variables about banking that affect profitability along with loan-to-deposit ratio.

I find a significant and positive relationship between profitability in deposit banking in Turkey from 2002 to 2014 and loan-to-deposit ratio as a result of the static and dynamic analysis. However, when I test whether the model has a linear structure I find a significant and negative relationship between profitability and loan-to-deposit ratio. This result suggests that this ratio which has an overall rising trend in the above mentioned years increases the profitability to a certain extent, but that increase is not permanent and that it has a negative effect after a certain threshold.

These results are consistent with policy measures taken by authorities who assume that it poses a risk of crisis when loan-to-deposit ratio is excessively high and impose highest limits and which adopt limit down strategies since they think that excessive low ratio is not good for the economy. Banks that tend to rise this ratio constantly to increase their profit and keep this ratio low in order to avoid risks are not right because keeping this ratio low will decrease the profit of the bank whose primary aim is to make profit and which organize its activities in accordance with this aim. On the other hand, since the positive and significant relationship between profitability and this ratio is not linear, a constant rise in this ratio decreases the profitability of the bank after a certain point. This conclusion confirms the fact that policy makers put highest limits on this ratio is also in line with the profit-maximizing objectives of banks.

1. GİRİŞ

Ekonominin bir bilim olarak kabul görme sürecindeki rasyonalite varsayımından da hareketle ekonominin karar alıcıları rasyonel davranmalarının gereği olarak daha fazla fayda, daha fazla kar ve daha fazla kazanç elde etmenin amacıyla olmuşlardır. Bu amaçla hareket eden rasyonel karar alıcılardan para veya başka her türlü sermayeye ihtiyacından fazla sahip olan kesim de ihtiyaç fazlası bu kaynaklarını ekonomik kazanca dönüştürecek güvenli bir sistemi aramıştır. İşte, finansal sistemi var eden ve geliştiren de bu arayış olmuştur. Bu ihtiyaç ve arayış sonucunda oluşan finans piyasasının en önemli aktörü bankalardır. Yapmak istediği ekonomik yatırımlar için fon (sermaye) talep edenler ile ellerinde birikmiş ihtiyaç fazlası fon bulunan ve bunu ekonomik olarak kullanmak isteyen fon arz edenlerin varlığı genelde finans özelde ise bankacılık sistemini oluşturmuş ve geliştirmiştir. Finansal piyasaların en büyük aktörü olan bankacılığın faaliyeti, dünyada paradan para kazanma faaliyetlerinin de artması ile birlikte ekonominin en büyük faaliyetlerinden biri olmuştur. Son dönemlerde, iletişim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler neticesinde, bankalarda işlem kolaylığının artması ve işlem maliyetlerindeki düşüşle birlikte bankacılık faaliyetleri daha da gelişmiştir. Dünya Bankası (2014) verilerine göre, belki de teknolojiyi en etkin kullanan sektör olan bankacılığın kullandığı krediler birçok ülkenin GSYİH değerinin bile çok üstündedir. Ekonomide fon arz ve talebini buluşturan, küçük tasarrufları sistem içerisine çekerek kullanılabilir fonlar oluşturan ve dolayısıyla sermayeyi daha geniş tabana yayan bankacılığın Türkiye gibi sermaye sıkıntısı çeken ve henüz gelişen piyasa olan ekonomiler için sahip olduğu önem daha fazladır. Ancak, bankacılık faaliyetlerinin gelişmesinin gerekliliği ortada iken bu faaliyetlerin bu kadar gelişmesi kredi riski, likidite riski, piyasa riski gibi bu sektörün doğasında var olan riskleri de beraberinde getirmektedir. Bununla beraber, bankacılık özellikle de ticari bankacılık; reel piyasaları, dış kesimi, kamu ve özel tüm ekonomik birimleri kendine eklemlendiği için bankacılık faaliyetinde ortaya çıkan bu riskler ekonominin bütününe istikrarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, özellikle gelişen piyasalarda

ekonominin olağan işleyişini devam ettirebilmesi, büyümesi ve gelişmesi bankacılık sisteminin sorunsuz işleyebilmesine bağlıdır.

Bankacılık faaliyetlerinin büyük kesimini ticari bankacılık faaliyetleri oluşturmaktadır. BDDK Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergelerine (2015) göre, Türkiye’de faaliyet gösteren bankacılığın yarısından fazlası ticari bankacılık yani mevduat bankacılığı faaliyetidir. Diğer şirketler gibi yine kar amacı ile hareket eden ancak faaliyetleri ve kar elde ediş şekilleri diğer şirketlerden farklılık arz eden ticari bankalar, para alıp para satarlar ve paranın fiyatını da faiz olarak belirleyerek net faiz marjı ile kar elde ederler. Bu faaliyetlerini temelde mevduat toplayıp kredi kullanarak gerçekleştiren ticari bankacılığın iki temel bilanço kalemi mevduatlar ve kredilerdir. Bunun farkında olan politika yapıcılar, sektörde istikrarı sağlamak ve makroekonomik amaçlara uygunluğu sağlamak için mevduat ve kredi kullanım durumlarına alt ve üst limitler getirerek ticari bankacılığa politik müdahalelerde bulunabilmektedir.

Ticari bankalar, amaçlarına en önemli bilanço kalemleri olan kredi ve mevduat kullanımları ile ulaştığından, bu kalemlerini kullanma düzeyi yani mevduatlarının ne kadarını krediye dönüştürdüğü ticari bankacılık faaliyetlerinin; etkinlik, performans, karlılık ve risk düzeyi değerlendirmelerine de temel teşkil etmektedir. Öyleyse bankacılık ağırlıklı finansal yapıya sahip gelişen piyasa ekonomisi Türkiye’nin bankacılık faaliyetlerinin değerlendirmesini ve analizini yaparken şu yolu takip etmek doğru olacaktır. Öncelikle, bankacılık faaliyetlerinin büyük bir kısmını oluşturan ticari bankacılık faaliyetine odaklanmak, sonrasında ticari bankacılığın esas faaliyet alanı olan mevduatlar ve krediler arasındaki mevduat-kredi dönüşüm oranına odaklanarak bu dönüşüm oranının nihai amaç olan karlılığa etkisini analiz etmek. Ticari bankaların varlık amacı dikkate alındığında; topladığı mevduatları krediye dönüştürme düzeyinin ticari bankanın etkin çalışıp çalışmadığına, riskli olup olmadığına, performansının amaca yaklaşıp yaklaşmadığına ve nihayet karlılığına en temel gösterge olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden, mevduat-kredi dönüşüm oranı ile bu oranın düzeyine göre ortaya çıkan kredi kullanma durumları; over-lending (mevduattan fazla kredi kullandırma) ile under-lending (mevduattan az kredi kullandırma) durumlarının bankanın kar amacına etkisi önemlidir. Banka kar amacı için bu dönüşüm oranını dikkate alırken politika yapıcılar ise ekonomik istikrar ve makro amaçlar için bu dönüşüm oranına dikkat ederler. Ticari bankaların, sürekli kar amacında oldukları ve

karı da temelde kredi faizlerinden elde ettiği düşünülürse, onlar sürekli kredi vermek dolayısıyla mevduat-kredi dönüşüm oranını arttırmak isteyeceklerdir. Ancak, bu oranın sürekli artışı karı sürekli arttırmayabilir. Çünkü riski ve bankanın aşırı borçlanması da beraberinde getiren bu oran artışı hem bankanın karlılığını azaltabilecek hem de bankanın kırılganlığının artışı nedeniyle tüm ekonomiyi sıkıntıya sokabilecektir. Diğer yandan, bu oranın risk kaygıları nedeniyle aşırı düşük olması ise bankanın etkinliğini azaltacak ve ekonominin büyümesi için reel sektöre gerekli kredi olanaklarını ortadan kaldıracaktır. Nitekim ülkeler nezdinde politika yapıcıların bankacılıkla ilgili uygulamalarında ve makroekonomi kararlarında bu oran temel belitleyicilerden biridir. Bu nedenle, mevduat-kredi dönüşüm oranı ile banka karlılığının arasında nasıl bir ilişki olduğunun bilimsel araştırmasını yapmak yerinde olacaktır. Böylece, karlılığı yani mikro amacı için bu oranı arttırmaya meyilli ticari bankacılığa ve ekonominin sağlam bir temele oturması için bu oranın artışını bir risk göstergesi olarak algılayıp sınırlandırıcı veya aşırı düşük olduğunda da kredileri teşvik edici kararlar alan politika yapıcılara davranışları hakkında bilimsel bir kanıt sunulabilecektir.

Türkiye sermaye-tasarruf yetersizliği olan gelişen piyasa ekonomisidir. Dolayısıyla yatırımlarını arttırabilmek ve potansiyel büyüme oranının üstüne çıkabilmek için yüksek oranda yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç da cari açığa sebep verdiğinden ekonominin kırılganlığını arttırmaktadır. Bu durumdaki ekonomiler için, aslında olması gereken gelişmiş bir sermaye piyasasına sahip olması ve bankacılığının da ekonominin ihtiyaç duyduğu üzere uzun vadeli kredi verebilen yatırım ve kalkınma bankacılığı odaklı olmasıdır. Ancak, Türkiye ekonomisi; gelişmiş bir sermaye piyasasından yoksun olup bankacılık odaklı finansal piyasaya ve ticaret bankacılığının baskın olduğu bir bankacılık sektörüne sahiptir. Ticaret bankaları da tasarruf yetersizliğinden dolayı herhangi bir vade uyumsuzluğu problemi ile yüzleşmemek için kısa vadeli krediler vermektedir. Genel yapısı böyle olan ve yarıdan fazlası mevduat bankacılığından oluşan Türkiye bankacılık faaliyetlerini Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini referans alarak değerlendirme yapmak doğru olacaktır. Çünkü bu krizler tamamı ile Türkiye'ye özgü bankacılık krizleri olarak ortaya çıkmış, etkileri ve sonrasında sebep olduğu politika değişiklikleri ile Türkiye bankacılığını ikiye ayırmıştır. Neredeyse isteyen herkesin banka kurabildiği bir bankacılık anlayışının yanlışlığını ve bankacılığın kendi kuralları çerçevesinde işleminin ne kadar önemli

olduğunu, bu krizler acı bir şekilde bize göstermişlerdir. Ancak, Türkiye belki de tarihinde ilk kez krizden dersini iyi çıkartarak günü kurtarmak yerine bankacılık sisteminin yapısal problemlerini çözmeye yönelmiş ve yapılan çok yönlü reformlarla Türkiye bankacılık sistemi yeni bir yörüngeye girmiştir. 15 Mayıs 2001’de BDDK tarafından açıklanan Bankacılık Sektörü YYP ile yapılması gereken yapısal reformlar bir takvime bağlanmış ve böylece bankacılığın esas faaliyeti olan aracılık işlevine odaklanılmıştır. Kriz öncesinde rekabet ortamından uzak olan ve işlevini sadece devlet ihalelerini takip ederek risksiz ve akışkan yatırım araçları olarak tanımlanan DİBS almaya indirgeyen bankacılıktan rekabetçi bir bankacılığa geçilmiştir. Gerçekleşen reformlarla, bankacılığın esas işlevi olan aracılık rolü önem kazanmış, özel kesime verilen kredilerde de hızlı bir artış trendi yaşanmıştır. Mevduatın krediye dönüşüm oranı, bu değişimin etkisi ile 2002 yılında %28 seviyesinde iken 2015’te %140 düzeyine gelmiştir (TBB, 2012; BDDK, 2015). İşte bu artış, kredi ve likidite riskleri başta olmak üzere kırılganlığın ve bankanın dışarıdan borçlanması dolayısıyla da finansman giderlerinin artışlarına neden olabilecektir. 2001 sonrası Türkiye bankacılığı esas faaliyetine yönelmiş ve daha sistemli bir yapıya bürünmüş olsa da bu defa bankacılığın doğasında var olan bu problemler ile karşı karşıya kalmıştır: Dönüşüm oranının hangi düzeyde olması gerektiği ve karlılığın bu oranla nasıl değiştiği gibi.

1.1 Tezin Amacı

Ticari bankalar aracılık amacından yola çıkarak mevduat toplayıp bu mevduatlarını krediye dönüştürerek hem etkinliği sağlama hem de karlılığını artırma amacındadırlar. Bu amaçlarını gerçekleştirmedeki başarısı da genelde topladığı mevduatlarını hem etkinlik hem de karlılık açısından sorun olmayacak düzeyde kredilere dönüştürebildiği ile ilgilidir. Diğer yandan, daha önce de ifade ettiğimiz gibi 2001 sonrasında bir düzene oturan ve bir sistem içerisinde faaliyetlerini yürüten Türkiye bankacılığı için bu döneme ilişkin analiz yapmak daha nesnel ve tutarlı sonuçlar verecektir. Tezin amacı da Türkiye ticari bankacılığının 2001 sonrası döneminde kredi ve mevduat kullanım durumları yani mevduat-kredi dönüşüm oranı ile bu dönüşüm oranı üzerinden karlılığına odaklanmaktır. Mevduatların krediye dönüşüm oranı; Türkiye ticari bankacılığının 2001 sonrası döneminde nasıl bir seyir izlemiştir? Türkiye’de kredi ve mevduat açısından under-lending (mevduattan az kredi

kullandırma durumu) mi yoksa over-lending (mevduattan fazla kredi kullandırma durumu) mi söz konusudur? Ve nihayet karlılıkla bu oran arasında nasıl bir ilişki vardır? Bankaların temel amacı olan karlılığı düşündüğümüzde oranın sürekli artışı gerçekten bu temel amacı desteklemekte midir? Veya bu oranı düşük düzeylerde tutmak karlılık amacına uygun mudur? Yoksa bazı ülkelerde olduğu gibi ekonominin genel istikrarı için bu oranın bir makro politika aracı olarak kullanılıp alt veya üst sınırlamalar getirilmesi ticari bankacılığın kar amacını da desteklemekte midir? Yani, karlılıkla bu oranın arasında sürekli bir pozitif ilişkinin varlığından söz edilebilir mi? Kredi ve mevduat kullanım durumları ile karlılık ve mevduat-kredi dönüşüm oranı arasındaki ilişki üzerinden bu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. Bu süreçte, bu oranın düzeyine göre over-lending ve under-lending kredi kullanım durumları açısından Türkiye’deki mevcut durumun dünya ortalaması ve diğer gelişen ve gelişmiş ülke grupları ile karşılaştırıldığında seyri nasıl olmuştur? Yine ek olarak, Türkiye’de politika yapıcıların bu dönüşüm oranını makro politika aracı olarak kullanmalarının bilimsel bir karşılığı var mıdır? Bu sorulara cevap aranacaktır.

1.2 Tezin Önemi

Türkiye’de finansal sistem istenen gelişmişlik düzeyinde değildir. Çünkü sermaye piyasası tam gelişmemiş olup bono ve tahvil piyasası da istenilen derinliğe sahip değildir. Bu durum da yarısından fazlası mevduat toplayarak fon oluşturma ve kredi kullandırma amaçlı ticari bankacılığı daha önemli hale getirmektedir. Mevduat bankacılığının ekonomideki rolü düşünüldüğünde, diyebiliriz ki Türkiye’de ekonominin gelişmesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için sektörün ağırlığını oluşturan ticari bankacılık faaliyetlerinin sorunsuz şekilde ilerlemesi gerekir. Bu gereklilik de ticari bankacılığın faaliyetlerini sorunsuz şekilde yerine getirebilmesine ve onların faaliyetlerini denetleyen politika yapıcıların aldıkları kararlara yardımcı olacak bilimsel çalışmaların ve analizlerin önemini ortaya koyar.

Unutmayalım ki, bankalar da kar amacıyla hareket ederler. Ancak finansal sistemde yüksek kar veya getiri genelde yüksek risk ile gelmektedir. Özel bir üretim şirketi yüksek kar güdüsüyle hareket ederken karşılaştığı risk ve neticesindeki kriz şirketin kendisini etkilemekte ve ekonomiye genel etkisi çok sınırlı olmaktadır. Ancak bankada meydana gelen böyle bir kriz tüm ekonomiyi krize götürebilecektir, o halde özellikle gelişen piyasalarda ticari bankacılığın bu kar güdüsü ile hareket ederken riski iyi

yönetmesi çok önemlidir. Diğer yandan, ticari bankacılık faaliyetinde son yıllarda bilanço dışı işlemlerdeki artışla birlikte birçok girdi ve çıktı mevcut olsa da her zaman ön planda olan iki temel bilanço kalemi mevduat ve kredilerdir. O halde, varlık ve yükümlülüklerinin yarısından fazlası kredi ve mevduatlardan oluşan ticari bankalarda bu kalemlerin işleyişinin analiz edilmesi bankanın performansının değerlendirilmesi açısından doğru bir fikir verecektir.

Aracılık yaklaşımından yola çıkarsak, ticari bankacılıkta başarı ölçütü toplanan mevduatı hangi oranda krediye dönüştürdüğü yani aracılık performansı ile alakalıdır. Ancak bu işlevin bankanın karı arttırdığı oranda banka için önemi vardır. Bu dönüşüm oranının düşük olması (under-lending) bankayı etkin çalışmaktan ve rekabetçi olmaktan uzaklaştırırken yüksek olması (over-lending) ise kırılganlığını artırır ve riskli duruma getirir ayrıca dışarıdan borçlanmasını arttırdığı için giderlerinin yükselmesine neden olur. Bankanın bu dönüşümün hangi düzeyde olacağına dair aldığı kararların temel belirleyicisi ise kar güdüsüdür. Politika yapıcılar tarafından da bu oranın düzeyine göre makroekonomi için gerekli sınırlamalara gidilmektedir. Politika yapıcılar tarafından alınan ve uygulanan bu politikaların banka açısından uygun olup olmadığı bankanın kar amacı düşünüldüğünde bu oran ile karlılık arasındaki ilişkiye bakılarak değerlendirilebilir.

2001 öncesi Türkiye’inde, bankacılık sektörü yapısal problemlerini çözemediği için aracılık faaliyetlerini tam manasıyla yerine getirememekteydi. Bu durumun sonucunda da under-lending durumu söz konusu idi. Yani, topladığı mevduatından daha az kredi kullandığından mevduat-kredi dönüşüm oranı oldukça düşük düzeyde seyretmekte ve risk de içermemekteydi. Ancak, 2001 sonrası Türkiye bankacılığında, ticari bankacılığın piyasa kurallarına uygun hareket etmeye başlaması ile birlikte özel sektöre verilen kredilerde artış yaşandığı için mevduat-kredi dönüşüm oranı da artmaya başladı. Hatta Türkiye’de bu oranın son zamanlarda %120’ler gibi (BDDK Bankacılık Temel Göstergeleri, 2015) over-lending durumuna gelmesi yani yüksek oranlara ulaşması nedeniyle ticari bankacılık açısından riskler konuşulmaya başlandı. Öyle ki, politika yapıcıları tarafından bu oranın yüksekliğine dikkat çekilerek gerekirse sınırlamalar getirilebileceğinden bahsedildi¹.

¹Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek 25.03.2016-Uludağ Ekonomi Zirvesi Konuşması:”Sorunumuz ne? Çok az tasarrufumuz var. Bu gün kredilerin mevduata oranı yüzde 120’ye ulaşmış. TL açısından

Türkiye gibi gelişen ülkelere ve gelişmiş ülkelere baktığımızda, bu oranın ülke grupları itibarıyla farklılık arz ettiği görülmektedir. Güney Kore ve Çin ülkelerinde örneği görüldüğü üzere bu orana politika yapıcılar tarafından bazı sınırlamalar getirilmiştir. Diğer yandan, Slovenya örneğinde olduğu gibi bazı ülkeler ise kredi vermeyi cesaretlendirmek için mevduat-kredi dönüşüm oranına alt limit uygulamasına gitmişlerdir (S.Stavt, 2014; Van Den End, 2016). Bu sınırlamaların ülke ekonomisinde makro dengeler açısından getirildiği düşünüldüğünde, mikro dengeler açısından da yani bankacılığın karlılık amacı açısından da doğru olup olmadığı önemlidir. Kar amacı ile hareket eden bir bankanın eğer ki karlılığı bu oranın artması ile sürekli bir artış eğiliminde değilse, yani non-linear (doğrusal olmayan) bir durum varsa getirilen sınırlamaların bankanın kar amacını desteklediğini söyleyebiliriz. Diğer yandan, bu oran ile karlılık arasında doğrusal nitelikte olmasa da pozitif bir ilişkinin varlığı politika yapıcıların bu orana getirdiği alt limit uygulamalarının ticari bankanın kar amacını desteklediğini ortaya koyacaktır. Fakat böyle bir sonuca varabilmek için karlılık ile mevduat-kredi dönüşüm oranı arasındaki ilişkinin bilimsel yoldan ortaya konması gerekmektedir. Çalışmamızda, tam da bu noktada 2001 sonrası Türkiye ticari bankacılığında mevduat ve kredi kullanım durumlarına bakılarak, mevduat-kredi dönüşüm oranı ile karlılık arasındaki ilişki analiz edilecektir. Böylece, politika yapıcıların uygulamaları çerçevesinde değerlendirilecek bir kanıt konacaktır ortaya.

Bankacılık açısından etkinlik ve rekabetçilikten ödün vermeden risk de oluşturmayan yani banka açısından uygun diyebileceğimiz bir mevduat-kredi dönüşüm oranı tespit edebilmek çok önemlidir. Literatürde bunu yapan araştırma yani net şekilde mevduat-kredi dönüşüm oranının karlılık ile ilişkilendirilerek sınırlama getirmenin doğru olup olmadığına dair kanıt sunmaya dönük bir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden, belli bir zaman periyodundaki kredi, mevduat ve mevduat-kredi dönüşüm oranının karlılıkla analizinin yapılıp aralarındaki ilişkinin değerlendirilmesinin literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kredi ve mevduat arasındaki oranı gösteren ve bankacılığın faaliyeti hakkında yorum yapmamızı sağlayan mevduat-kredi dönüşüm oranının hangi düzeylerde tutulacağını bilmek çok önemlidir. Banka bu oranı karlılığına göre ayarlarken politika koyucu ise ekonomik büyüme ve ekonomik istikrar

bakarsanız, yani kredilerin TL mevduata oranı yüzde 140'ları aşmış. Dolayısıyla sistem derinliğe sahip değil, sistemin dış kaynağa ihtiyacı var". TCMB Başkanı Erdem Başçı: "Bu durumu yakından takip ediyoruz, oranda artış devam ederse, çeşitli yaptırımlar uygulamak zorunda kalacağız".

amaçlarına göre ayarlamalar yapmaktadır. Bankanın karlılığı ile mevduat-kredi dönüşüm oranı arasındaki ilişkinin ortaya konması, bize şu sonuçları vermesi açısından önemlidir: Banka bu oran ile karlılık arasındaki ilişkiye bakarak oranı düşük düzeylerde veya aşırı yüksek düzeylerde tutmasının temel amacına uygun olup olmadığına karar verecektir. Ayrıca politika yapıcılarının bu orana alt veya üst limit uygulamalarının kendi karlılık amaçlarını destekleyip desteklemediğini değerlendirecektir. Diğer yandan, politika yapıcılar da makro amaçlarla bu oran üzerinde aldıkları kararların bankanın mikro amaçlarını destekleyip desteklemediğini görecektir.

1.3 Literatür Araştırması

Literatürde, bankacılık üzerine yapılan çalışmalar genellikle tek tek ülkelerin bankacılık faaliyetlerinin incelenmesi üzerinedir. Ancak bölgesel ülke grupları üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur. Bankacılığın çok büyük bir kısmını ticari bankacılık oluşturduğundan yapılan çalışmalar da genelde bu yönde olmuştur. Ticari bankalar her ne kadar kar amacıyla hareket eden birer şirket olsa da, faaliyetlerinde birçok girdi ve çıktının olması yapılan çalışmaların yöntemini etkilemiştir. Dahası, ticari bankaların üretim yaklaşımının ön plana çıktığı normal şirketlerden farklı olarak aracılık amacı ile var olmaları bu alanda yapılan çalışmaları yönlendiren ve ayırtıran önemli bir etken olmuştur. Ulusal ve uluslararası yazındaki çalışmaların büyük kısmı sektörün karlılık ve etkinlik analizleri ile ilgili olup bunları etkileyen değişkenlerin neler olduğu üzerinedir. Bu analizler içerisinde direk LDR yani mevduat-kredi dönüşüm oranının karlılığın belirleyicisi olarak alındığı çalışma ise çok az sayıdadır. Literatürde yer alan çalışmalardan önemli gördüklerimizin örnekleri, ulusal ve uluslararası olmak üzere sınıflandırılarak aşağıda sunulmuştur:

1.3.1 Uluslararası Literatür

Ülkelerde bankacılık sistemini değerlendirirken, özellikle gelişen piyasa ekonomileri için kredi ve mevduatlar ile bunların kullanım durumlarını önemli görüp araştıran ve mevduat-kredi dönüşüm oranı üzerinden finansal sistemi konu edinen ekonomistlerin başında Abhijit Banerjee gelmektedir. Banerjee, Shawn Cole ve Esther Duflo ile beraber değişik tarihlerde Hindistan bankacılığı üzerine yapmış oldukları çalışmalarında, bu ülke örneği üzerinden gelişen piyasalarda kredi ve mevduat

kullanım durumlarına göre under-lending olup olmadığı araştırması yapmışlardır. Banerjee ve diğerleri (2003), Hindistan bankacılığı üzerine yaptıkları çalışmalarında mikro veri kullanarak etkinlik değerlendirmesi yapmışlar ve Hindistan finans sisteminin under-lending ile karakterize edildiğini ortaya koymuşlardır. Mevduatların krediye dönüşüm oranının düşük olduğunu söyleyerek bu durumu bazı nedenlere bağlamışlardır. Bu nedenler içinde de marjinal kredilerin riskli oluşunu, talebin yetersiz oluşunu ve bankaların kredi vermeye isteksiz oluşunu saymışlardır. Banerjee ve diğerleri (2004), Hindistan Bankacılığında Reform adlı bir diğer çalışmalarında; yine under-lending kavramı üzerinde durarak bu durumun Hindistan bankacılığının karakteristik özelliği olduğunu yinelemişlerdir. Bankalar açısından aracılık faaliyetinin kalitesini ve sistemin etkinliğini belirlerken under-lending durumunu referans almışlar, bu durumun varlığında mevduatlardan az kredi kullandırıldığından dolayı sistemin etkin olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca, bu sonucu banka sahipliğini yani kamu-özel ayrımını hesaba katarak, kamu bankacılığını under-lending yani etkin olmayan sonuca neden olarak ileri sürmüşlerdir. Diğer yandan, aynı çalışmada gelişen ülkeler için etkin olmayan bankacılığın varlığını, bu ülkelerde kar kaygılarından ziyade sosyal kaygıların ön planda olmasına da bağlamışlardır. S. A. Berg ise Norveç bankacılığı üzerine yaptığı bir çalışmada (2012), mevduat-kredi dönüşüm oranının yüksek olmasını problem olarak görmüş ve bu oranın nasıl azaltılabileceği üzerinde durmuştur. Berg (2012), bu oranın yüksek olması yani over-lending durumunda olmasının müşteri mevduatının az olduğu ve kredi verebilmek için finansal piyasadan borçlanmaya ihtiyaç duyulduğu anlamına geldiğini belirtmiştir. Ancak bu da finansal istikrar için olumsuz bir durumdur. İşte, tam da bu noktada over-lending durumunu finansal istikrar için olumsuz gören Berg, bunun için finansal olmayan sektörlerden alınan kredilerin cazip hale getirilmesiyle bunun önüne geçilebileceği üzerinde durmuştur.

J. W. Van Den End yakın bir dönemde yaptığı çalışmada (2016), Avrupa ülkelerinin LTD (loans to deposit-mevduat kredi oranı) trendlerini değerlendirmiş ve kredi ile mevduat arasındaki ilişkiye dikkat çekerek bu oranın finansal sistemde likidite riskini azaltmak için bir makro politika aracı olarak kullanılabileceğini tartışmıştır. Bu tartışmasını yaparken ulaştığı sonuçları ampirik olarak ortaya koymuştur. Mevduat-kredi oranı üzerinde yapılan çalışmalara farklı bir bakış açısı kazandıran Van Den End bu oranı likidite vade uyumsuzluğu riski için temel gösterge olarak ele almıştır. Bu oranın yüksek olması bankacılığı finansal sisteme bağımlı hale getirdiğinden politika

yapıcı LTD oranına bir sınır koyarak makro finansal istikrarı sağlayabilir. Ancak, bu sınırı sadece üst limit olarak ele almamış ve bu oranın düşük olmasını da reel sektöre kredi akışı az olduğundan makro istikrar içim olumsuz bir durum olarak düşünmüştür. Çin'in 2013 yılına kadar bu orana %75 düzeyinde üst limit uyguladığını, diğer taraftan Slovenya Merkez Bankası'nın ise bankaları kredi vermek konusunda cesaretlendirmek için alt limit uyguladığını dile getirmiştir. Van Den End, yine aynı çalışmasında (2016) ülkelerin bu oranı makro politika aracı olarak kullanırken; bu oranı %120 düzeyinde iken bankacılık için yüksek dereceli risk ve hatta kriz olarak yorumladıklarını ifade etmiştir. Ancak bu oranın %80 düzeyinde olmasını ise bozulmuş ve gerçek işlevini tam yerine getiremeyen bir bankacılık sistemi olarak dikkate aldıklarını ifade etmiştir. Hatta aynı çalışmasında, IMF'nin 2011 ve 2012 yıllarında ekonomik açıdan sıkıntıya giren İrlanda ve Portekiz için hazırlattığı düzeltme programlarında söz konusu ülkeler nezdinde bu oran için %120-%125 aralığında üst limit öngördüğünü dile getirerek makro politika belirleme bakımından bu oranın önemini örnek ülke uygulamaları ile ortaya koymuştur (Van Den End, 2016).

Diğer yandan, Berger ve Humphrey (1985) bankacılık üzerine yaptıkları bir araştırmada önemli bir katkı sunmuşlardır. Yazarlar bu çalışmalarında, bankacılık sistemini finansal kurumlar adı altında genelleştirerek etkinliğin nasıl ve hangi yöntem kullanılarak analiz edilmesi gerektiğine dair yoğun tartışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda, birçok girdi ve çıktı bulunan finansal kurumlarda etkinlik araştırılırken ilk önce yaklaşımın ayrıştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Üretim yaklaşımına karşı aracılık yaklaşımını öne sürerek bankacılıktaki etkinlik ve karlılık çalışmalarına önemli bir katkıda bulunmuşlardır. Üretim yaklaşımı maliyet odaklı iken ve bankayı daha çok üretim şirketine indirgerken, aracılık yaklaşımı bankayı maliyet odaklı olmaktan ziyade onun başkasının mevduatı ile çıktı olarak ne kadar kredi verdiği ile ilgilenmektedir (Berger ve Humphrey, 1985).

Athanasoglou ve diğ. (2006), dengesiz panel veri seti kullanarak Güneydoğu Avrupa ülkeleri bankacılık sistemi için karlılık analizi yapmışlardır. Banka içi, endüstri içi ve makro değişkenler kullanarak yaptıkları karlılık çalışmasında bağımlı kar değişkenleri olarak aktif karlılığı (ROA) ve özsermaye karlılığı (ROE) kullanmışlardır. Doğrusal regresyon şeklinde oluşturdukları ekonometrik modelde makro değişkenler olarak; enflasyon ve kişi başı reel GDP; banka içi değişkenler olarak; kredilerin aktife oranı (LR), kredi zararları karşılığı (LLR), sermaye yeterliliği oranı (EA), operasyon giderlerinin aktife oranı (OER); endüstri içi değişken olarak da piyasadaki

konsantrasyonu ölçen Herfindahl-Hirschman Endeksini (HHI) kullanmışlardır. Söz konusu bu bağımsız değişkenlerin karlılığa etkilerini araştırdıkları analizlerinin sonucunda şu ampirik sonuçları elde etmişlerdir: LA (Kredilerin Aktife Oranı) ile karlılık arasında pozitif fakat anlamsız bir ilişki vardır. Buna neden olarak da analize dâhil edilen ülkelerin hala gelişmiş ülkeler düzeyindeki bankacılığın sahip oldukları likidite standartlarından uzak olmasını ileri sürmüşlerdir. LLP oranı ile karlılık arasında beklendiği gibi negatif ve anlamlı bir ilişki elde etmişlerdir. Bu sonucun ortaya çıkmasını da bu ülkelerin krizler de yaşamalarından dolayı kredi riski yönetimine önem verdiklerinin göstergesi olarak yorumlamışlardır. Yani bu ülkelerde, kredi verirken hala hala seçicilik vardır. Bundan dolayı karlılıklarını azaltmamaktadır. EA ile karlılık (ROA) arasında beklenildiği gibi güçlü derecede anlamlı ve pozitif bir ilişki bulmuşlardır. OEA ile karlılık arasında ise yine beklenildiği gibi anlamlı ve negatif bir ilişki bulmuşlardır. Ayrıca, çalışmalarına aktif büyüklüğünün logaritmasını alarak banka büyüklüğü (size) olarak analize dâhil etmişler ve karlılık ile büyüklük arasında da pozitif bir ilişki bulmuşlardır. ROA ile yapılan karlılık analizinde HHI ile karlılık arasında ise pozitif bir ilişkiye ulaşmışlardır. Bu sonuç piyasadaki yoğunlaşmanın karlılığı pozitif etkilediğini göstermektedir (Athanasoglou ve diğ., 2006).

Cooper ve diğ. (2003) bir bankanın kredi riskinde meydana gelen değişikliklerin bankanın kredi portföyünün sağlıklı olup olmadığını gösterebileceğini belirtmişlerdir. Bu durum da bankanın idari performansını etkileyebilecektir. Karlılık analizi yaparken likidite oranları, kredi risklerini dikkate alan değişkenleri ve bir diğer önemli faktör olan sermaye yeterliliği oranlarını kullanan birçok çalışma mevcuttur. Fakat burada, sermaye değişkeni için önemli olan durum sermayenin karlılık analizlerine dışsal mı yoksa içsel bir değişken olarak mı dâhil edileceğidir. Molyneux and Thornton (1992), yaptıkları karlılık çalışmalarında sermaye oranını dışsal bir değişken olarak dikkate almışlar ve pozitif bir ilişki gözlemişlerdir karlılıkla arasında. 1986-1989 yıllarını kapsayan ve 18 ülke için yaptıkları bu çalışmalarında genel olarak ise banka performansının belirleyicilerini analiz etmişlerdir. Yüksek düzeyde yoğunlaşma ile karlılık arasında pozitif bir ilişki bulmuşlar ve bu sonucu da ölçek ekonomileri üzerinden düşük maliyetlerle ilişkilendirmişlerdir. Ancak Athanasoglou ve diğ. (2006), sermaye oranını karlılığı etkileyen içsel bir değişken olarak modellemişler ve yüksek tutardaki karların sermayeyi arttırdığına dikkat çekmişlerdir. Bu kullanım bize karlılık analizlerinin dinamik bir şekilde modellenmesinin daha doğru olacağı şeklinde bir sonuca da

götürmektedir, çünkü geçmiş yıl karları öncelikle sermaye üzerinden cari yıl karlarını önemli derecede etkileyebilmektedir.

Demirgüç ve Huizinga (2000), 1988-1995 yılları arasını kapsayan dönem için 80 ülkenin banka verilerini kullanarak faiz marjındaki veya karlılıktaki farklılıkları doğuran değişkenler üzerinde durmuşlardır. Elde ettikleri deneysel bulgular neticesinde, banka varlıklarının GDP'den daha fazla pay aldığı ve piyasada daha rekabetçi bankacılık sistemi olan ülkelerin kar marjlarının yani karlılıklarının daha düşük olduğu, büyük bankaların daha fazla kar marjına sahip olduğu sonucuna varmışlardır.

Mevduatın krediye dönüşüm oranının banka karlılığına etkisini birebir inceleyen çalışma sayısı ise çok azdır. Rengasamy (2014), bu etkiyi Malezya ticari bankacılığı üzerine yaptığı panel veri ile araştırmıştır. Bu değişkenlerin seyri tanımlayıcı istatistiki parametreler ile ortaya konduktan sonra mevduat, kredi, karlılık ve mevduat-kredi dönüşüm oranı ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Neticede, bu çalışma ile yazar mevduat-kredi dönüşüm oranı ile karlılık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur; ancak risk faktörü ve likidite durumu hesaba katılmamıştır. Ayrıca tek değişkenli bir regresyon modeli ile yapılan bu çalışmanın sonucu birçok girdinin olduğu bankacılık sektöründe çok da güvenilir olmayabilir. Zafar ve diğ. (2012) yine gelişen bir piyasa olan Hindistan'ın ticari bankacılığı üzerine yaptıkları performans analizinde bu defa "CAMELS" yöntemini kullanmışlardır. Bu analizlerinde, ticari bankacılığın sermaye yeterliliği, varlık niteliği, idari yetkinliği, likidite ve kazanç performanslarını "rasyo analizi" yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada dikkat çeken bir diğer konu ise mevduatın krediye dönüşüm oranının aynı zamanda bankanın idari performans etkinliğinin bir göstergesi olarak alınmasıdır. Verjzagic ve Zarafat (2012), bir diğer gelişen piyasa ekonomisi Malezya'da ticari bankacılığın karlılık belirleyicileri üzerinde çalışmışlar ve gayri safi yurtiçi hasıla ve enflasyon gibi makro değişkenlerin karlılığa etkisini doğrusal regresyon ve korelasyon analizleri ile ortaya koymuşlardır. Yapılan analizde karlılık olarak ise aktif karlılığı dikkate alınmıştır. Mester (1995), banka etkinliği konulu çalışmasında risk tercihlerini de hesaba katarak parametrik yöntemle banka etkinliğini belirleyen faktörleri anlatmıştır. Bu çalışmanın öne çıkan yönü girdi ve çıktı etkinliklerinin ayrıştırılması ve bankaların etkinliğinin maliyet etkinliği ve ölçek ekonomilerinin göz önünde bulundurularak anlatılmasıdır. Gelişen ülkelerde ticari bankacılığın karşılaştığı over-lending problemi üzerinde duran Özler (1988), aynı çalışmasında bu ülkelerin karşılaştığı finansal krizlerde ticari

bankacılığın kredi davranışlarının önemli bir neden olduğunu anlatmış ve ayrıca mevduatın krediye dönüşüm oranının over-lending durumuna geçtiğinde ortaya çıkan kredi riskinin önemi üzerinde durmuştur.

Kupiec ve Lee (2012), bankalardaki karlılığın esas ölçüsünün varlıkların (aktifin) getirisi olduğu üzerinde durmuştur. Bu karlılığın daha yüksek oluşunun bankanın operasyonlarında ve aldıkları kararlarında ortalamanın üzerinde bir performans göstermelerine bağlı olduğunu regresyon analizi yaparak ortaya koymuşlardır. Ayrıca, aynı çalışmada ortalamanın üzerinde bir karlılığa ulaşmanın varlıkların krediye dönüşüm oranının yüksek olması ile ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Tunus bankacılığının karlılık belirleyicileri üzerine yapılan analizde Naceur (2003) panel veri kullanmış ve analizinde karlılığı net faiz marjı ile eşdeğer almıştır. Bağımsız değişkenler olarak içsel ve dışsal faktörleri aldığı bu çalışmada bankanın kredilerinin varlıklara oranını içsel faktör olarak analize dâhil etmiştir. Aynı çalışmada Naceur, kredileri bankanın gelirlerinin asıl kaynağı olarak düşünmüş ve artmasının banka performansını olumlu etkileyeceği üzerinde durmuştur. Mevduatın krediye dönüşümünün artmasının bankanın karlılığını da arttıracığı belirtilmiş, ancak diğer yandan bu artışın riski de arttıracığı hesaba katılarak bankanın olumsuz etkileneceğine dikkat çekilmiştir. Neticede, riske dikkat çekilse de varlıkların krediye dönüşüm oranının artması ile bankanın karlılığı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Ramadan ve diğ. (2011) çalışması ise, Ürdün'ün banka karlılığının neler olduğu üzerine panel veri ile yapılan bir çalışmadır. Bu çalışma da literatürde yer alan diğer analizler ile benzer olmakla beraber burada farklı ve önemli olan durum kredi riskinin de analize dâhil edilmesidir. Yapılan çalışmada, kredi riski ile karlılık arasında ters bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Rohorjo ve diğ. (2014) Endonezya ticari bankacılığının karlılığı üzerine çalışmışlardır. Panel veri analizi yapılan bu çalışmada 2008-2012 yılları arasındaki karlılık için içsel ve dışsal faktörler bağımsız değişkenler olarak ele alınmışlardır. Bir içsel değişken faktörü olarak analize dâhil edilen mevduatların krediye dönüşüm oranı (loan to deposit ratio) ile ticari bankacılık karlılığı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.

1.3.2 Ulusal Literatür

Türkiye’de bankacılık alanında yapılan çalışmalar, genellikle bankacılıkta etkinlik ve karlılık amaçlarının belirleyicileri üzerinedir. Risk olgusunun da hesaba katılarak etkinlik ve karlılık analizi yapan çalışma sayısı ise az sayıdadır. Yapılan analizlerde, daha çok veri zarflama analiz yöntemi kullanılmıştır. Ancak mevduat-kredi dönüşüm oranı üzerinden giderek etkinlik ve risk çalışması yapan ve bu oranın politika yapıcılar tarafından bir makro politika aracı olarak kullanılmasının değerlendirilmesine dönük bir çalışma mevcut değildir.

Altunbaş ve Molyneux (1995), bankacılıkla ilgili dokuz rasyonun gelişimini kullanarak 1988-1993 periyodunda Türk bankacılık sisteminin performansı üzerine bir analiz yapmışlardır.

Önemli referans çalışmalarından biri olarak kabul edilen çalışmasında İnan (2000), veri zarflama analiz yöntemi ile Türkiye bankacılığı üzerine etkinlik çalışması yapmış ve Türkiye’de bankacılık sisteminin asli fonksiyonunun kaynak tahsis kararı olduğunu ve etkinlik değerlendirmesinde kullanılacak yaklaşımların buna göre belirlenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Güngör (2002) hazırladığı uzmanlık tezinde, bankalarda son yıllarda artan kredi riski üzerinde durmuştur. Bu tezinde, kredi risklerinin tanımını yapmış, kullandırılan kredilerin gelişiminden bahsetmiş ve mevduat-kredi dönüşüm oranındaki artışı bu riskler çerçevesinde anlatmıştır. Bankaların kredi hacimlerinin artması dolayısıyla kredi riskinin diğer risklere nazaran ön plana çıktığı üzerinde durmuştur.

Tunay ve Silper (2006), Türk bankacılık sektöründe karlılığa dayalı performans analizleri yapmışlardır. Bu çalışmada, bir bankanın zaman içindeki karlılık analizinin performans bilgisi vermek için yeterli olmadığı, bankacılık sektörü ortalamaları ile karşılaştırmalı olarak yapılması gerektiği üzerinde durularak farklı bir noktaya dikkat çekilmiştir. Ayrıca mevduatların krediye dönüşüm oranının karlılıkla-likidite arasındaki ikilemi yansıttığı belirtilmiş ve bu oran yükseldikçe likiditenin düştüğü belirtilmiştir. Kaya (2002) çalışmasında ise panel veri tekniği ile Türk ticari bankacılığın karlılığını etkileyen faktörleri içsel ve dışsal olacak şekilde ayrıştırarak analiz etmiş; ancak risk olgusunu hesaba katmamıştır. Sönmez ve diğ. (2015), mevduat bankalarının karlılığını yapay sinir ağları ile tahmin ettikleri çalışmalarında, aktif karlılığın banka karlılığının genel ölçüsü olduğunu belirtmişler ve bu oranın bankanın

karlılık üretmek için fon getiri kaynaklarından gelir elde etmeyi başarabilme becerisini gösterdiğine dikkat çekmişlerdir.

Seyrek ve Ata (2010), mevduat bankalarında veri zarflama analizi yöntemine bu defa veri madenciliği yöntemini de katarak bankacılıkta etkin olan göstergeleri seçmişlerdir. Araştırmalarının sonucunda, bankalar tarafından toplanan mevduatın krediye dönüştürülme oranındaki artışın bankacılığın etkin olarak sınıflandırılabilmesi için temel koşul olduğu sonucuna varmışlardır. Böylece, veri madenciliği yöntemi ile ayrıca bankacılığın etkinliğinin temel göstergesinin toplam kredilerin toplam mevduata bölünmesi sonucu elde edilen rasyonun olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Fakat bu çalışmada risk olgusu hesaba katılmamıştır.

Bizim çalışmamızda; bankanın karlılığına etki edecek likidite oranları, risk göstergeleri, makro değişkenler ve endüstri içi değişkenler kontrol edilerek mevduat-kredi dönüşüm oranının Türkiye’de nasıl bir seyir izlediği ve bu oranın karlılığı nasıl etkilediği üzerine odaklanılmıştır. Böylelikle karlılık ve mevduat-kredi dönüşüm oranı arasındaki ilişkinin nasıl olduğu bu ilişkinin doğrusal olup olmadığı ortaya konulacaktır. Çıkan sonucun politika yapıcıların uygulamalarına ve bankaların karlılık amaçları için nasıl davranacaklarına yön vermesi ve bilimsel kanıt oluşturmaları açısından literatüre önemli bir katkı vereceği düşünülmektedir.

1.4 Tezin Kapsamı, Ana Hatları ve Hipotez

Ticari bankacılıkta, girdi ve çıktı olarak hesaba katılacak çok sayıda değişken mevcut olsa da mevduat ve kredi kalemleri ticari bankacılık faaliyetlerini yönlendiren iki temel değişken olmaları nedeniyle öne çıkmakta ve bankacılığın etkinlik, karlılık ve performansına da gösterge olmaktadır. Bu bankaların esas faaliyeti mevduat toplamak ve kredi kullanırmak olduğundan esas problemleri de bu kullanımın ne oranda olacağı yani mevduat-kredi dönüşüm oranının düzeyi ve karlılığı nasıl etkilediğidir. Politika yapıcılar tarafından da bu oranın seviyesine dikkat edilmekte ve makro politika aracı olarak kullanılabilir. Bu temel hususlar çerçevesinde tezimizin ana hatlarını oluşturarak 2001 sonrası Türkiye ticari bankacılığını mevduat-kredi dönüşüm oranı ve karlılık açısından analiz ederek değerlendirdik. Öncelikle, bu konu ile ilgili olarak literatür taraması yaparak, uluslararası ve ulusal yazında, mevduat-kredi kullanım durumları ve mevduat-kredi dönüşüm oranı ile karlılık arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmalara baktık. Tezimizin literatür kısmında bu çalışmalardan

önemli gördüklerimizde ele alınan konuları ve yapılan analizleri ulaşılan sonuçları ile birlikte kısaca değerlendirdik. Daha sonra, Türkiye’deki bankacılık sektörünün tarihi gelişimi hakkında genel bir değerlendirme yaptık. Türkiye’deki bankacılık sistemi hangi aşamalardan geçti, problemleri nelerdi, bu problemlerin nasıl üstesinden geldi, şimdi yapısı nasıl vb. sorulara cevap aradık. Bu bölümde, 2001 yılını referans yılı kabul ederek değerlendirmemizi 2001 öncesi ve sonrası Türkiye bankacılığı olmak üzere ikiye ayırarak yaptık. Çünkü 2001 yılında yapılan düzenlemeler ile Türkiye bankacılığı daha güvenli hale gelmiş ve rekabetçi bir yapıya kavuşarak bankacılığın kurallarına göre hareket etmeye başlamıştır. Türkiye bankacılığı üzerine genel bir değerlendirmeden sonra, analiz ettiğimiz 2001 sonrası dönem için Türkiye ticari bankacılığında mevduat-kredi dönüşüm oranının seyri üzerine yoğunlaştık. Grafiklerle ortaya koyduğumuz bu oranın durumunu diğer ülke grupları ile karşılaştırarak açıkladık. Under-lending ve over-lending kredi kullanım durumlarında olup olmadıklarına bakarak ticari bankacılığın söz konusu dönemde etkin çalışıp çalışmadıkları ve riskli duruma geçip geçmedikleri hakkında değerlendirmelerde bulunduk.

Analiz için kullandığımız veri setine, veri setinde yer alan değişkenlere, ampirik yöntemlere, kullandığımız modellere ve sonuçların nasıl elde edildiğine dair ayrıntılı açıklamalar yaptık.

Daha sonra, karlılığı analize dâhil ederek mevduatın krediye dönüşüm oranının banka karlılığına etkisini panel veri seti ile statik ve dinamik analiz yaparak inceledik. Bu uygulama, Türkiye’de aktif büyüklüğü açısından hemen hemen piyasanın tamamına hâkim 22 ticari bankanın mevduat-kredi dönüşüm oranının karlılıklarına etkisi analiz edilerek yapıldı. Yapılan uygulamanın sonucunda, mevduatın krediye dönüşüm oranının banka karlılığına etkisi ortaya çıkartılarak, karlılık ile mevduat-kredi dönüşüm oranı arasındaki ilişkini niteliği ve aralarında sürekli bir pozitif ilişki olup olmadığı üzerinden duruldu. Ayrıca uygulama sonucunda elde edilen ampirik bulgular kurmuş olduğumuz hipotez ve politika yapıcıların bu orana dönük uygulamaları çerçevesinde değerlendirildi. Böylece, bu oranının karlılığa etkisine bakılarak makro açıdan kırılma ve riski azaltmak için politika yapıcılar tarafından bu orana getirilen üst sınırlamaların veya kredi artışını desteklemek için getirilen alt sınırlamaların mikro açıdan da amaca uygun olup olmadığına dair kanıt ortaya konmuş oldu.

Hipotezimize göre; mevduat-kredi dönüşüm oranının artması banka karlılığını olumlu yönde etkilemektedir, yani aralarında pozitif bir ilişki mevcuttur ancak mevduat-kredi dönüşüm oranının karesi ile karlılık arasında negatif bir ilişki mevcuttur. Çünkü mevduatların krediye dönüşüm oranının aşırı artması over-lending durumunu göstermektedir ki bu durumda mevduat-kredi dönüşüm oranı 1 değerinin üzerindedir. Böyle durumda, banka topladığı mevduattan daha fazla kredi kullandıracağı için kaynak ihtiyacını mevduatlar haricinde finansal piyasadan borçlanarak sağlayacaktır. Bu borçlanma ise vadesiz mevduat gibi fon kaynakları yerine finansman giderlerini arttıran kaynakların kullanılacağı anlamına gelir ve neticede finansman giderlerini arttıracığı için bankanın karlılığını azaltır. Ayrıca, başta kredi ve likidite riskleri olmak üzere risklerin de belirleyici olması ve kırılganlığın artması neticesinde karlılık olumsuz yönde etkilenecektir. Çünkü bu oranın kendisi aynı zamanda likidite riskinin göstergesidir, bu oran artınca hele ki over-lending durumuna geçince banka kredi vermek için dışarıdan borçlanacaktır. Bu sonuç bankayı likidite sıkıntısına sokabilecektir. Dahası, daha fazla kredi vermek isteyen banka bir noktadan sonra riskli yani ödeme güçlüğü yaşayabilecek müşterilere kredi vereceğinden bu sonuç da bankayı kısa vadede kredi riski ile karşılaştırabilecektir.

Bankanın davranışları açısından şunu söyleyebiliriz: Bankanın amacı kar olduğundan ve bunu da kredi vererek sağladığından, banka verdiği krediyi sürekli arttırmak isteyecek veya aşırı risk kaygısı ile hareket ederek bu oranı düşük seviyede tutacaktır. Politika yapıcılar ise ekonomik istikrar için bu oranın ne çok düşük ne de çok yüksek olmasını isteyeceklerdir. Ekonominin büyümesi için reel sektöre krediyi teşvik etmek amacıyla bu orana alt limit koyabilecekleri gibi olası risklerin ve krizin önüne geçebilmek için de bu orana üst limit koymaktadırlar.

O halde, hipoteze göre mevduat-kredi dönüşüm oranı arasında pozitif bir ilişki vardır yani bankanın bu oranı çok düşük tutması karlılığını azaltacaktır ancak bu ilişki non-linear bir nitelikte olup mevduat-kredi dönüşüm oranının karesi ile karlılık arasında negatif bir ilişki vardır. Dolayısıyla bu oranı sürekli arttırmak karlılığı sürekli arttırmayacaktır. Hipotezin kabulü yönünde çıkan bir sonuç bankanın mevduat-kredi dönüşüm oranını sürekli arttırmasının veya çok düşük tutmasının tavsiye edilen bir durum olmadığı yönünde olacaktır. Böyle bir sonuç, politika yapıcılar tarafından bu oranın ekonomik istikrar amacı için makro politika aracı olarak kullanılıp bu orana üst sınırlar koyulmasının bankanın temel amacı ve dengeleri açısından da destekleyici

olduğunu bize göstermektedir. Aynı şekilde alt limit uygulamasının da pozitif ilişkiden dolayı bankanın temel amacına uygun olduğu sonucu çıkacaktır. Hipoteze uygun bir sonucun çıkması, varlık amaçları kar olan bankaların da bu sınırlamalardan olumlu etkileneceğini gösterecektir.



2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Dört başı mamur bir finansal sisteme sahip olmayan Türkiye’de; tahvil piyasası henüz istenilen noktaya gelmemiş olup sigorta şirketleri ve emeklilik fonları ise son yıllarda verilen teşviklerle geliştirilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla, finansal sistemin tüm gereklerine sahip olmadığı için Türkiye’de finansal sistem bankacılık odaklı yürümektedir. Türkiye gibi tasarruf yetersizliği dolayısıyla sermaye sıkıntısı çeken bir ülke için ise finansal sistemin gerekliliği, çeşitliliği ve önemi ise ortadadır. Ancak Türkiye’de bankacılık sektörü de istenilen düzeye çok geç kavuşmuş, hatta ülkede ortaya çıkan ekonomik krizlerin çoğu zaman nedeni olmuştur. Türkiye’nin potansiyel büyüme oranının² çok üstünde bir büyüme performansı göstererek gelişmiş ülkelerin düzeyine gelebilmesi için bankacılık içinde reel sektöre uzun vadeli kredi imkânı veren yatırım ve kalkınma bankacılığının gelişmiş olması gerekirdi. Ancak Türkiye’de böyle bir bankacılık yapısı da mevcut olmayıp yarısından fazlası mevduat bankacılığıdır (BDDK Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, 2015). Mevduat bankacılığı ise uzun vadeli kredi verme imkânına sahip değildir. Genel olarak böyle bir görünüme sahip olan Türkiye bankacılığı uzun tecrübelerden sonra 2001 yılından itibaren farklı bir evreye girmiştir. O zamana kadar içinde biriktirmiş olduğu problemleri iki krizle³ ortaya çıkartan ve ekonomik karar alıcılar nezdinde bankacılık sistemine karşı büyük bir güvensizlik oluşturan Türkiye bankacılığı bu krizlerin neden olduğu acı tecrübeler neticesinde ortaya konulan program ve uygulamalarla farklı bir yörüngeye girmiştir. Türkiye, bu krizlerden sonra ilk kez günü kurtarmak yerine bankacılık sektörünün yapısal problemlerini çözmeye yönelmiştir. Böylece piyasa sisteminin kurallarına uygun hareket edecek ve krizlere karşı dayanıklılığı artmış bir bankacılığın ortaya çıkması da sağlanmıştır. 2001 yılı sonrasında, küreselleşme olgusuyla gelişen internet ve bilişim sistemi ile elektronik ticarete hızlı ayak uyduran Türkiye bankacılığı, yurt

² Türkiye’deki potansiyel büyüme oranı genelde 1923 yılından bu yana gerçekleşen büyüme oranlarının ortalaması olarak hesaplanıyor ve yaklaşık %5 dolayında bulunuyor.

³ Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, temelde bankacılık krizleri olarak bilinmektedir.

dışından gelen yabancı bankalarla birlikte teknolojiyi de etkin bir şekilde kullanarak sağlam bir temele oturmuştur. O halde, Türkiye bankacılık tarihini 2001 yılını referans alarak öncesi ve sonrası olmak üzere değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır.

2.1 2001 Yılı Öncesi Türkiye Bankacılık Sektörü

Modern anlamda finansal sistemin ve bankacılık sektörünün oluşum ve gelişimi Sanayi Devrimi ile olmuştur. 18'inci yüzyılda Avrupa'da Sanayi Devrimi sayesinde artan üretim ve oluşan sermaye birikimi bankacılık sisteminin bu bölgede hızlı gelişimine de ortam hazırlamıştır. Ancak o yıllarda Osmanlı Devleti tipik bir doğu toplumu düşüncesinde olduğu için bu gelişimin gerisinde kalmıştır. Toplumsal inanış gereği, bankacılık ve faiz konularına mesafeli yaklaşan Osmanlı Devleti'nde bankacılığın ortaya çıktığı yıllar da imparatorluğun son yüzyılı olan 19'uncu yüzyıla yani Tanzimat ve Islahat dönemlerine denk gelmiştir. Osmanlı'da bankacılığın rolünü sarraflar ve bankerler yerine getirmiştir (TBB Bankacılık Çalışması, 2012). TBB tarafından hazırlanan çalışmaya göre (2012), Osmanlı Devleti'nde modern manada bir ticaret ve kredi bankası olarak kurulan ilk banka da İngiliz sermayesi ile merkezi Londra'da kurulan bankadır. Daha sonra Fransız sermayesinin de katıldığı bu banka "Osmanlı Imperial Bankası" yani Osmanlı Bankası adı ile anılmış ve emisyon yetkisine de sahip olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2005). Cumhuriyet'in ilanına kadar çok sayıda banka kurulmuş olsa da bunlar kalıcı olmamışlardır. Çünkü karşılarında rekabet edemeyecekleri düzeyde yabancı sermayeli bankalar olmuştur. Ancak yaşanan deneyimler açısından yararlı bir süreç olduğunu söyleyebileceğimiz bu dönemlerde sadece bir bankanın kurulması kalıcı olmuştur. Bu da yine Kepenek ve Yentürk'ün çalışmasına göre (2005) ulusal sermayeye dayalı olarak Mithat Paşa tarafından 1863'te kurulan Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmesidir. Kanımızca, imparatorluğun geçirdiği ağır savaş dönemlerinin de kalıcı bir bankacılık sektörünün oluşmamasında önemli etkisi vardır.

Cumhuriyet dönemi bankacılığında yaşanan gelişmeleri, ülkenin uygulamış olduğu ekonomik politikalar ve sahip olduğu ekonomi düşüncesi ile beraber yorumlamak gerekecektir. Ayrıca, dönemin zor koşulları ve savaştan çıkıp yeni bir dünya savaşı ile yüzleşmek de bankacılığı etkilemiştir. 1923-1933 dönemleri arasında liberal bir ekonomi düşüncesi hâkim olup, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır. Bu kararların gereği olarak da

reel sektörün istenilen yatırımları yapabilmesi ve yüksek büyüme oranlarının yakalanabilmesi için sağlam bir bankacılık sektörünün gerekliliği vurgulanmıştır. Bu çerçevede hareket edilerek; 1924'te Türkiye İş Bankası Anonim Şirketi özel bir kuruluş olarak, 1925'te de Sanayii ve Maden Bankası bir devlet kuruluşu olarak kurulmuştur (TBB Bankacılık Çalışması, 2012). İş bankası özelde çalışan şirketlere kredi vermek ve Sanayii ve Maden Bankası da bir kalkınma bankası olarak getirisi uzun dönemde ortaya çıkabilecek özel yatırımları finanse etmek için faaliyete geçmiştir. Aynı dönemde Ziraat Bankası da sermaye bakımından güçlendirilerek faaliyetleri canlandırılmıştır. Bu dönemde atılan en önemli adımlardan biri olarak da 1930 yılında Merkez Bankası'nın bir anonim şirket olarak kurulması olmuştur. Liberal ekonomi düşüncesi ile şekillenen ve İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların uygulamaya konduğu bu zaman dilimi aslında Türkiye bankacılığının kalıcı bir temele oturtulması açısından önemli bir dönemdir.

Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında liberal ekonomi düşüncesi ile şekillenen ve uygulamaya konulan bankacılık düzenlemeleri daha yeni savaştan çıkan ve sermaye yetersizliği problemi ile yüzleşen ekonomi için bir anlam ifade etmemiştir. Ayrıca 1930'lu yılların başında gerçekleşen ve tüm dünyayı etkileyerek ekonomileri derinden etkileyen "Büyük Buhan" Türkiye bankacılığını da kamunun daha etkin olması yönünde etkilemiştir. 1933-1945 dönemlerini kapsayan bu zaman diliminde, Türkiye ekonomisi devletçi ve müdahaleci ekonomi politikaları benimsediğinden bankacılık gelişimi de ona göre değişiklik göstermiştir. KİT denilen Kamu İktisadi Teşebbüsleri, devlet sermayesi olmadığından dolayı yatırım yapamayan özel sektör yerine öncü olabilmek için ekonominin içerisine girmiştir (TBB Bankacılık Çalışması, 2012). Bankacılık da bu yaklaşıma göre şekillenmiş ve yatırım programını gerçekleştirebilmek için piyasa koşulları içinde hareket edecek Sümerbank 1933'te kurulmuştur. Böylelikle bankacılığın devletin istediği alanlara krediyi yönlendirmesi sağlanarak devlet eli ile sanayileşmek amaçlanmıştır.

1945 yılına kadar devletçi politikalar izleyerek sanayileşmeye çalışan ekonomi, 1945-1960 yıllarının kapsayan zaman diliminde ise ilk sanayileşme çabalarının başarıya ulaşmasından dolayı beşer yıllık sanayileşme planlarıyla şekillenmiştir. Ancak bu dönemde, artık iktisadi devletçiliğin yerini özel sermayeye dayalı sanayileşme almıştır (TBB Bankacılık Çalışması, 2012). Kırsal kesimin piyasaya ve ekonomiye entegre olarak ön plana çıktığı bu dönemde, liberal ekonomi düşüncesi ile ekonomi şekillenmiş ve piyasa içim üretim düşüncesinin hâkim olması ile para ve krediye gereksinim de

artmıştır. Özel bankacılık alanında gelişmelerin yaşandığı bu dönemde, 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Anonim Şirketi, özel sektöre verdiği uzun vadeli krediler ile çok önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu destek sadece iç destekle sınırlı kalmamış ve döviz desteği şeklinde olmuştur. Bu dönem, bankacılık açısından rekabetin de başladığı bir dönem olmuştur. Ancak bu zaman diliminin sonlarına doğru, dışarıdan serbestçe yapılan ithalat dizginlenemediğinden ülke döviz sıkıntısına girmiştir. 1958 yılında yaşanan ekonomik sıkıntılarla birlikte bankacılık büyük sıkıntıya girerek şube ve personel sayısını küçültmüştür (2012 Bankacılık Çalışması, TBB). Mevduat girişleri yavaşlayan birçok banka kapatılarak devletleştirilmiştir. Yine TBB araştırmasına göre (2012), bankacılığın yaşadığı bu sıkıntılardan dolayı, tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak amacıyla 1960 yılında Bankalar Tasfiye Fonu kurulmuş ve bu fon 1983'te TCMB tarafından idare ve temsil edilmek üzere Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Aynı zaman diliminde bir diğer önemli olay ise sektörün büyümesi için kurulan Türkiye Bankalar Birliği'dir.

Türkiye ekonomisi 1950'li yılların sonunda yaşadığı ekonomik krizler ve siyasi olaylar neticesinde, 1960'lı yıllara devletin öncü olduğu ve kalkınma planları ile piyasayı yönlendirdiği planlı ekonomi anlayışı ile başlamıştır. Kepenek ve Yentürk'ün ifadesine göre (2005), o zamanki iç ve dış koşullar, etkenler ve gelişmeler ekonomiyi planlı programlı sermaye kullanımına yönlendirmiştir. Dış ticaret politikaları ile ithalat azaltılmış ve ithal ikameci bir sanayileşme stratejisi ile sanayileşme temel amaç olmuştur. Bu durum, 1960-1980 arası bankacılığını da şekillendirmiştir. Bu dönemde, yeterli sayıda ticari banka bulunduğu öne sürülerek ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir. Bunun yerine çok sayıda yatırım bankası kurulmuştur. Dünyadaki gelişmelere de paralel olarak holding bankacılığı özel sektör yatırımlarını hızlandırır düşüncesi ile teşvik edilmiştir. Böylelikle rekabetin olmadığı bir dönemde faaliyet gösteren bankalar topladıkları mevduatı arttırma yoluna gitmişlerdir. Küçük bankalar birleştirilerek ölçek ekonomilerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Rekabet olmayınca, etkin olmak kaygısından uzaklaşan bankalar şube açarak mevduatlarını arttırma yoluna gitmişler ve bunun sonucunda da sabit maliyetleri varlıklarının üstüne çıkmıştır (Dinçer, 2006). Bu dönemin en temel özelliği kamu bankacılığının sektöre hâkim olması ve toplam kredi ile mevduat tutarlarının yarısından fazlasına sahip olmasıdır. 1960 yılında kalkınma planları ile yönlendirilen ve döviz ihtiyacını azaltmaya çalışan stratejiler, 1970'li yıllarda meydana gelen içsel siyasi olaylar ve petrol krizi olarak adlandırılan dışsal nedenler neticesinde başarısızlığa uğramıştır. 24 Ocak 1980

kararları⁴ ile Türkiye ekonomisi farklı bir yola girmiştir. Artık tüm stratejiler piyasaya dönük üretim, rekabetçiliği artırma ve ihracat odaklı çalışmak üzerine olmuştur. Liberal ekonomi kurallarının Türkiye tarihinde hiç olmadığı kadar güçlü bir şekilde kendini hissettirdiği bu dönemle birlikte bankacılık da bu düşünceye göre şekillendi. Bu yıllarda bankalar vadeli mevduat ve kredi faizlerini piyasaya göre serbest biçimde belirleme olanağına kavuştu. Ancak altyapının yetersiz ve sermaye piyasasının tam oturmamış olması nedenleriyle bu serbestlik olumsuz etkiler doğurduğundan kaldırıldı. 1980’li yılların sonunda ise yeniden bir serbestleşmeye gidildi (TBB Bankacılık Çalışması, 2012). Bu serbestleşmeler ile birlikte liberal ekonominin uygulandığı bu dönemlerde finansal büyüme hızlandı. Bu dönemi ayırt eden en önemli özelliklerden bir tanesi ise artan mevduatlar olmuş; ancak kredi artışları ise mevduatlara göre çok sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni ise özellikle 1990’lı yıllarda bankaların risk yönetimi olmayan ve likidite derecesi yüksek Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) alarak kamu kesimini finanse eden bir konumda olmaları ve ekonominin genel istikrarı için önemli olan işlevini gerçekleştirmekten uzak olmalarıdır. Bu zaman diliminde banka ve şube sayılarında hızlı artışlar olmuştur. Bu dönem rekabetçiliğin teşviki nedeniyle yoğunlaşma oranında düşüşlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. TBB araştırmasına göre (2012), 1990’lı yıllarda bankacılık sektörünün ekonomi içindeki payında; dışa açılma, teknolojik altyapı, banka hizmetlerinin çeşitliliği ile yasal ve kurumsal çerçeve alanlarında olumlu gelişmeler yaşandı. Fakat sektörün tam da Türkiye ekonomisi için büyük önem arz eden reel sektörü destekleme ve kaynakları uzun vadeli yatırımlara yönlendirme işlevi ise zayıflamıştır. Bankalar yapmaları gereken işlevlerinden uzaklaşarak devletin ve tüketicinin finansmanına ağırlık vermeye başlamışlardır. TBB’den alınan verilere göre (2012), 1990 yılında mevduat-kredi dönüşüm oranı %84 iken yani under-lending durumunda fakat nispeten etkin, 1995 yılında %65’e ve 2000 yılında ise %49,9 düzeyine gerilemiştir. Bu oran, bankacılığı değerlendirmek açısından çok önemlidir. 2000 yılında yaklaşık %50 olması bankaların Türkiye ekonomisi için çok önemli rolü olan kredi vermede cesaretli olmadıklarını ve under-lending durumunda kalarak etkinlikten uzak olduklarını göstermektedir.

⁴ 24 Ocak 1980 kararları: 24 Ocak 1980’de açıklanan, ihracat odaklı üretim ve liberal ekonomiye geçiş için yapısal dönüşümleri içeren kapsamlı program.

2.2 2001 Yılı Sonrası Yeniden Yapılandırılan Türkiye Bankacılık Sektörü

1960'lı yıllardan sonra uygulanan planlı ekonomide ve 1980'li yıllardan sonra uygulamaya konulan liberal ekonomide bankacılık sektörü kendi bünyesinde sıkıntılar biriktirdi ve 1990'lı yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve Hazine'nin ticari bankalardan borçlanma imkânının getirilmesi ile bankacılık, piyasa kurallarından tamamen uzaklaşarak krizlere gebe hale geldi. Tüm bu zaman dilimlerinde bankacılık sektörünün yapısal problemlerinin halledilmesine ve piyasaya uygun hareket ederek rekabetçi özellikler kazanmasına yönelik hiçbir çalışma yapılmadı. Hazine ihalelerini kovalayarak, neredeyse en kolay para kazanma yolu haline gelen bankacılık, hal böyle olunca hiçbir tecrübe ve yeterliği olmayan az bir sermayenin sahibi kişi ve kurumların bile girmek istediği bir sektör konumuna geldi. Hukuki altyapı olarak buna engel bir durum olmayınca, bu şekilde kurulan bankalar bankacılık sektörü ile ilgili hiçbir eğitim ve tecrübesi olmayan kişilerin yönetimlerine bırakılmış oldu. Oysaki Türkiye gibi gelişen bir piyasa ekonomisi olan ve büyüebilmek için sermayeye ihtiyaç duyan bir ülkenin bankacılığının asıl rolü tasarrufları biriktirerek yani mevduat toplayarak yatırım yapmak isteyen özel sektöre kredi vermek olmalıydı. İşte 2001 yılına kadar, yukarıda özetini geçtiğimiz gibi Türkiye'de rekabetçi olmaktan ve etkin çalışmaktan uzak, yapısal problemlerini halledememiş, tüm güvenilirliğini de kaybetmiş bir bankacılık sektörü mevcuttu. Tüm problemleri bünyesinde biriktiren bu sektör Türkiye'ye özgü ekonomik krizler olan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine neden olarak artık daha fazla bu şekilde gidemeyeceğini göstermiştir. Bu krizlerle finansal sektörde yaşanan sıkıntılar, reel kesime yönelik yeni kredi olanaklarını ortadan kaldırırken yükselen faiz oranları ile birlikte reel kesimin kredi geri ödemelerinde de sorunlara yol açmıştır.

Bu krizlerle birlikte, Türkiye'de finansal piyasada göreceli ağırlığı çok yüksek olan ve ekonominin genelinin istikrarı için problemlerinin halledilmesi şart olan bankacılık sektöründe yeni bir aşamaya geçilmiştir. Ancak bu aşamada alınan kararlar ve uygulamalar, öncekilerden farklı şekilde popülist uygulamalardan kaçınılarak sistemin yapısal problemlerini ortadan kaldırmaya ve denetim eksikliğini gidermeye dönük olmuştur. Yapısal reformlar kapsamında, BDDK kurulmuş ve bankacılık sektörünün düzenlenmesi, denetimi ve gözetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanması amaçlanmıştır. Ayrıca kurum üst kurum yani kararlarında bağımsız olduğu garantisi ile kurularak nispeten siyasetin gölgesinde hareket etmesinin de önüne geçilmiştir.

2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı⁵ uygulamaya konulmuştur. Bu ekonomik program çerçevesinde, bankacılık sektörünün gözetiminden ve denetiminden sorumlu BDDK “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programını”⁶ kamuoyuna duyurmuştur. Söz konusu program; kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF bünyesine alınan bankaların çözülmesi, özel bankaların rekabetçi ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve sektörün bir bütün olarak etkinleştirilmesi unsurlarından oluşmuştur. Daha sonra yasal düzenlemelerle bu önlemlere devam edilmiş ve 2005 yılında çıkartılan Bankacılık Kanunu⁷ ile de banka kurmak için şartlar zorlaştırılmış ve banka yönetim kurullarının profesyonel ve sicili temiz kişilerden oluşması zorunluluğu getirilerek BDDK ve TMSF’nin geniş bir şekilde görevleri belirlenmiştir. 2009 yılı itibarıyla finansal sektör bilanço büyüklüğünün %88,3’ünü oluşturan bankacılık sektörünün toparlanması 2003 yılına kadar sürmüştür (TBB Bankacılık Çalışması, 2012).

Bu süreçte, TBB’nin araştırmasında yer alan verilere göre (2012) mevduat-kredi dönüşüm oranı 1990’lı yıllarda 0,60 düzeylerinde iken, 2001 kriz döneminde neredeyse yarı yarıya düşmüş ve 0,30 düzeylerine gelmiştir. Bu düşük düzey mevduatın krediye dönüşme yeteneğinin olmadığını göstermektedir ki o dönemlerde bankaların mevduatlarının çok büyük kısımları kamu borçlanma araçlarına gitmiştir. 2004’te 0,44 düzeyine gelen bu oran krizden sonra artmıştır. Öyle ki artık bu oranın aşırı yüksek olmasının getireceği olası riskler konuşulmaktadır. Bu oranın artma eğiliminde olması TBB tarafından bankacılık sektörünün finansal aracılık görevine tekrar döndüğünün işareti olarak yorumlanmıştır (TBB Bankacılık Çalışması, 2012).

⁵ 15 Nisan 2001 yılında ilan edilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile ekonomik istikrarı sağlamak ve ekonomiyi daha güçlü hale getirmek için kamu maliyesi hedefleri belirlenmiştir.

⁶ YYP: Bankacılığın yapısal problemlerini çözmek amacıyla 15 Mayıs 2001’de BDDK tarafından ilan edilen ve bankacılığı ilgilendiren program.

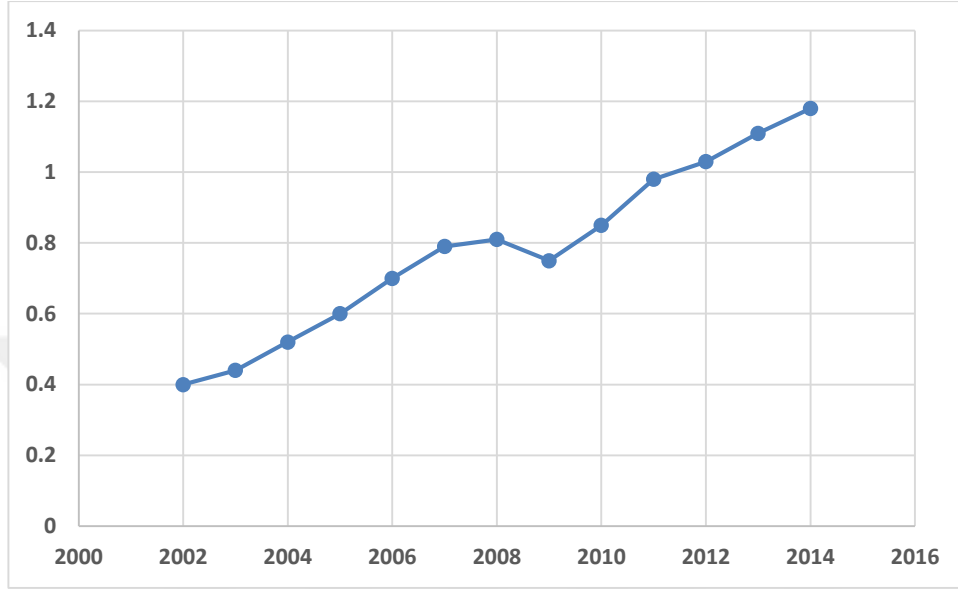
⁷ 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan 5411 kanun numaralı Bankacılık Kanunu, Türkiye’de bankacılığın kurallarını, kuruluşunu, denetimini ve tasfiyesini yeniden belirlemiştir.



3. 2001 SONRASI TÜRKİYE TİCARİ BANKACILIĞINDA MEVDUAT-KREDİ DÖNÜŞÜM ORANI VE KREDİ KULLANDIRMA DURUMU

2001 yılını bankacılık sektöründe köklü değişiklikler ve yapısal reform yılı olduğu için referans yılı kabul ederek Türkiye bankacılığı üzerine genel bir değerlendirme yaptık. Belirttiğimiz gibi Türkiye’de 2001 yılı sonrasında bankacılık temel işlevi olan finansal aracılık görevlerine döndü ve piyasa kurallarına uygun hareket ederek rekabetçi ve etkin bir yapı kazanmaya çalıştı. Ticari bir bankanın finansal aracılık görevi, basit tanımıyla mevduat toplayarak kredi kullandırmaktır. Bankanın topladığı mevduatlarını hangi oranda krediye dönüştürdüğü yani mevduat-kredi dönüşüm oranının düzeyi bankanın bu temel işlevini ne düzeyde yaptığına göstere teşkil edecektir. Bu oran aynı zamanda bankanın etkinliğine de göstergedir. Bu oranın düşük olması bankanın under-lending durumunda olduğunu yani topladığı mevduattan daha az kredi verdiği anlamına gelir ki aşırı under-lending bankanın rekabetçi olmadığını ve etkin çalışmadığını gösterir. Bu oranın yüksek olması özellikle de mevduattan daha fazla kredi kullandırılması ise bankanın over-lending durumunda olduğunu gösterir ki aşırı over-lending bankanın riskle karşılaşabileceği anlamına gelir. Çünkü mevduat-kredi oranının yüksek olması aynı zamanda likidite ve kredi risklerinin de yükseldiği anlamına gelecektir. Ayrıca bankanın kredi verebilmek için dışarıdan borçlanması arttırdığı over-lending durumunda, bankanın borçlanma giderleri arttığı için karlılığı da olumsuz etkilenmektedir. O halde, bu oranın karlılığı nasıl etkilediği çok önemlidir. Bu oranın karlılığı sürekli arttırmadığı sonucuna varılırsa, bankanın bu oranı sürekli arttırması doğru olmayacaktır. Politika yapıcı tarafından da bu oranın aşırı yüksek olması bir risk hatta kriz göstergesi olarak algılanabilecek bu orana bir üst limit uygulamasına gidilebilecektir. Diğer yandan aşırı under-lending durumu da bankanın etkin çalışmaması demek olup, banka elindeki kaynakları tam manasıyla kullanamadığından elde edebileceği kardan daha az kar elde edecektir. Bu durum da asıl işlevin yapılmasını engelleyecek, bu defa da politika yapıcı ekonomik gerekçelerle kredi vermeyi teşvik için alt limit koyabilecektir bu orana. İşte, ticari bankacılık ve

politika yapıcılar için bu denli önemli olan bu oranın karlılıkla analizine geçmeden ve hipotezimizi test etmeden önce analiz dönemi için gerektiğinde diğer ülke grupları ile de karşılaştırarak mevduat-kredi dönüşüm oranının Türkiye'deki seyrine bakalım. Karlılıkla analizini yaptığımız mevduatın krediye dönüşüm oranının 2002-2014 yılları arasındaki seyri aşağıdaki Şekil 3.1'de görülmektedir.

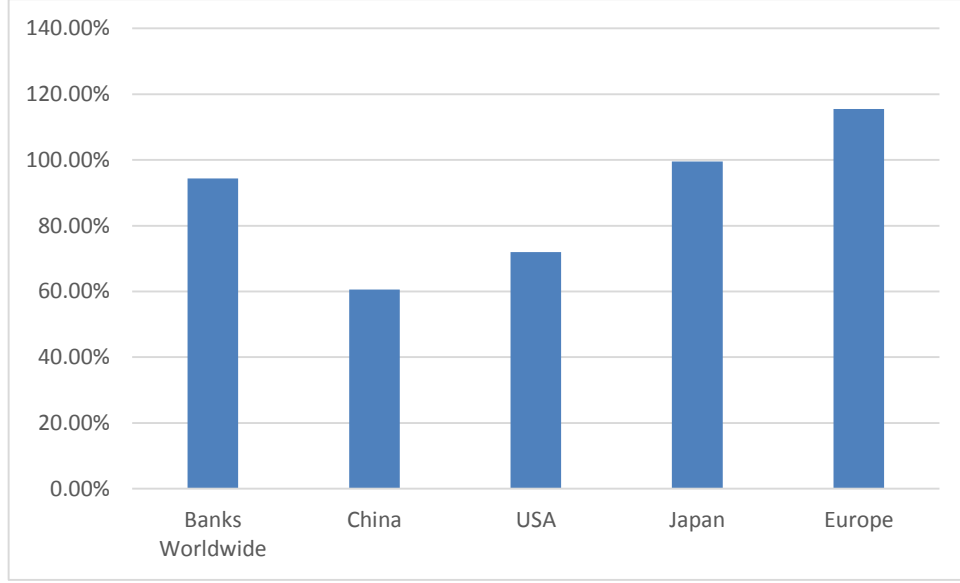


Şekil 3.1: Mevduatın krediye dönüşüm oranı, 2002-2015 BDDK bankacılık temel göstergelerinden derlenmiştir.

2001 krizinden sonra yapılan programlar ve alınan kararlar neticesinde asıl işlevine dönen bankacılık mevduat toplama ve kredi kullandırma faaliyetlerine odaklanmıştır. Bu durumu mevduat-kredi dönüşüm oranı üzerinden de açıkça görmekteyiz. 2008 yılında ortaya çıkarak 2009 yılında etkisini gösteren dünya finansal krizinin etkileriyle değişen kredi ve mevduat faaliyetlerini istisna kabul edersek dönüşüm oranı sürekli bir artış göstermektedir. Bu oranın düşük düzeylerde olması, bankanın topladığı mevduattan daha az kredi kullandığını ve risk hassasiyetinin çok yüksek olduğunu gösterir ki Türkiye bankacılığında 2002-2008 yılları arasında bu durum mevcuttur. Yani under-lending durumunda olan banka, kaynaklarını tam manasıyla kullanamamakta ve etkin çalışmamaktadır. Böyle bir durum gelişen piyasa ekonomileri için istenen bir durum değildir. Çünkü tasarrufu yetersiz olan ve reel sektörüne kredi vermek isteyen bu ekonomiler bu oranın risk oluşturmayacak ama yüksek düzeyde olmasını isteyeceklerdir. Ülkeler, oranın düşük olması durumunda bankaları kredi verme konusunda cesaretlendirmek için bazı uygulamalara gidebilirler. Banka açısından ise bu oranı arttırmak karını arttırdığı düzeyde önemlidir. Türkiye'de

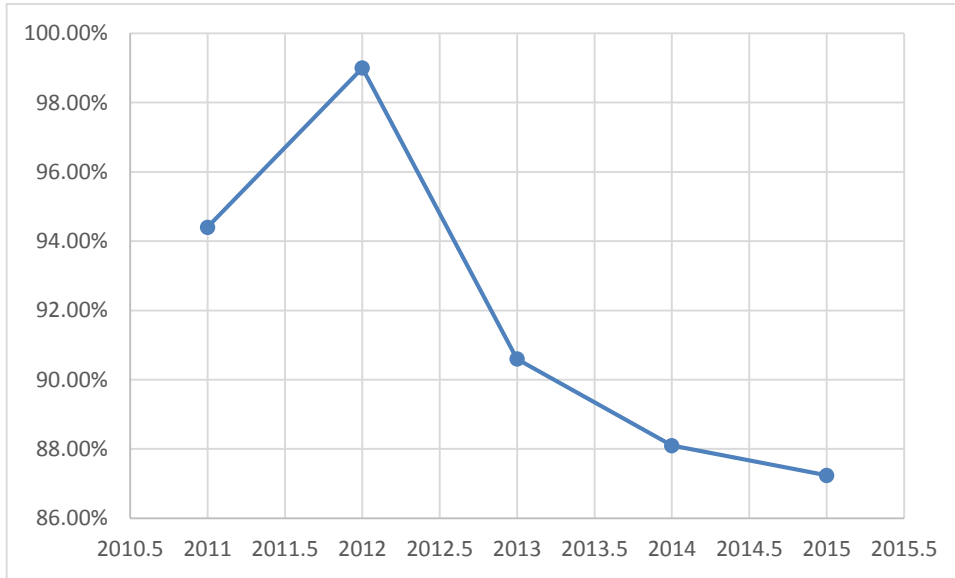
önceleri under-lending durumu mevcut iken 2012'den sonra farklı bir aşamaya geçilmiştir. Yapılan reformların da tam yerleşmesi ve bankacılık sektöründeki gözetim ve denetimin iyi olmasıyla sektör güven kazanmış ve kredi vermek konusunda daha istekli olmuştur. 2012'den sonra bankaların over-lending durumuna geçtiği yani topladığı mevduattan daha fazla kredi kullandığı görülmektedir. Bankalar açısından bu durum finansal işlevin yerine getirildiği anlamına gelse de bu defa da kredi riski ve likidite riski gibi risklerin artışı anlamına gelmektedir. Bu noktada bankaların risk yönetimini yapabilmeleri gerekir. Türkiye 2002-2014 arasında bu dönüşüm oranı açısından hem under-lending hem de over-lending durumlarını yaşamıştır. Önceleri etkinliğini arttırmayı ve rekabetçi özellik kazanmayı hedefleyen Türkiye bankacılığı bunları başardıktan sonra daha fazla kar için bu dönüşüm oranını sürekli arttırmaktadır. Ancak bu defa risk yönetimi de işin içine girdiğinden Türkiye bankacılığının bunu da başarması gerekecektir ki karlılık eğer bu oranla sürekli bir şekilde artmıyorsa bunun başılamadığı ve bu oranın sürekli artmasının doğru olmayacağı sonucuna ulaşılacaktır. Çünkü over-lending durumunda bankalar kendi kaynaklarının haricinde dış sistemden gerekirse yabancı kaynaklarda fonlama oluşturarak kredi vermektedir. Bu durum, bankanın borçlanmadan dolayı finansman giderlerini arttıracaktır. Ayrıca döviz riski, likidite riski, piyasa riski gibi risklerle yüzleştirecek aynı zamanda onlara bağımlı hale getirecektir ki bu durum ülke ekonomisi için de risk bir teşkil eder.

Diğer yandan gelişmiş ülkeler nezdinde mevduatın krediye dönüşüm oranının 2011 yılındaki mevcut durumunun ülke grupları ve ülkeler itibarıyla farklılık arz ettiği aşağıdaki Şekil 3.2'de görülmektedir.



Şekil 3.2: Ülke ve ülke gruplarının 2011 yılı mevduat kredi dönüşüm oranları, @Statista verilerinden derlenmiştir (2015).

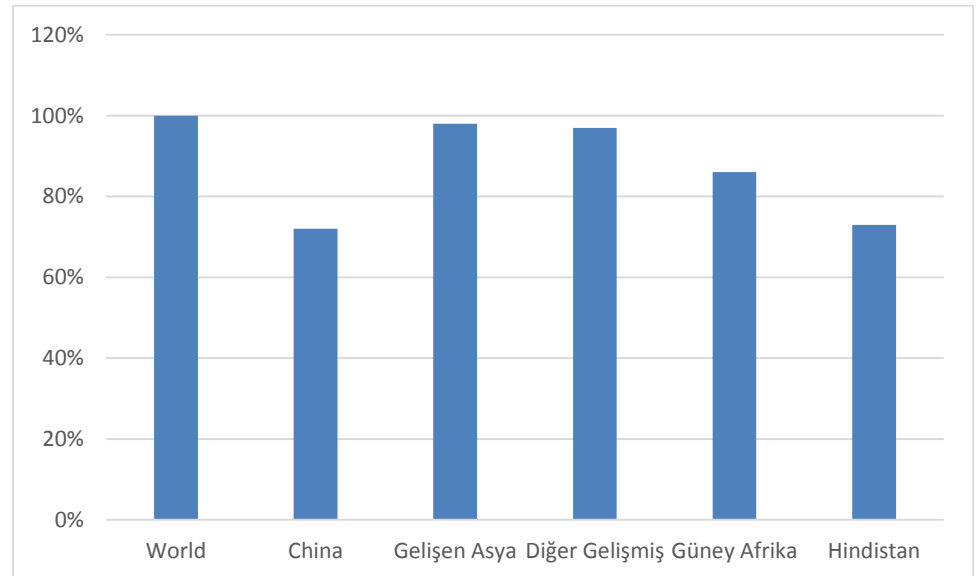
Şekil 3.2’de de görüldüğü üzere; mevduatın krediye dönüşüm oranı 2011 yılında dünya genelinde 1 düzeyine yaklaşmış durumda iken Çin’de diğer ülke gruplarına göre düşük durumdadır. Japonya’da bu oranın düzeyine bakarak, bu ülkede ticari bankaların risk yönetimini de sağlayarak etkin çalıştıklarını söyleyebiliriz. Ancak Avrupa bölgesi için diğer ülke gruplarına nazaran oldukça yüksek olan bu oran, burada bankaların over-lending kredi kullandırma durumunda olduğunu göstermektedir. Bu yüzden Avrupa ülkelerinde yer alan bankaların karlılıklarını azaltmamak için risk yönetimine dikkat etmeleri gerekmektedir.



Şekil 3.3: Dünyada en büyük 1000 banka için mevduat-kredi dönüşüm oranı, @The Banker verilerinden derlenmiştir (2015).

Şekil 3.3'te dünyada en büyük 1000 banka için küresel düzeyde, mevduatın krediye dönüşüm oranının seyri görülmektedir (Karwacki, 2015). Şekilde de görüldüğü üzere, 2012 yılında 1 seviyesine yaklaşan dönüşüm oranı sonrasında düşüşe geçmiş ve over-lending durumuna ulaşmamıştır. Aynı dönemler için, Türkiye'de bu oranın seyrine baktığımızda ise Şekil 3.1'de de gördüğümüz üzere dünya ortalamasından ayrışıldığı ve over-lending durumuna geçildiği dikkat çekmektedir. Bu sonuca, söz konusu yıllarda Türkiye'de faiz oranlarının düşmesinden dolayı kullandırılan kredilerde meydana gelen artışlar önemli bir belirleyici olmuştur (BDDK Bankacılık Genel Görünümü, 2013). Bu durumla bağlantılı olarak mevduatların dağılımına bakıldığında, Türkiye'de 2012 yılında mevduatların bonoyo yönelme oranı azalmış ancak krediye yönelme oranı ise artmıştır (Turkey Data Monitor, 2016). Over-lending durumu risk yönetiminin çok önemli olduğu aksi halde karlılığın olumsuz etkilendiği ve ekonominin genel istikrarı için politika yapıcıların üst limit getirme kararlarının konuşulduğu durumdur. Çünkü over-lending durumunda, banka kredi verebilmek için mevduat kaynakları haricinde finansal sistemden borçlanma yolu ile kaynak teminine gitmektedir. Bu borçlanma bankayı yeni riskler ve gider artışları ile karşılaştırmaktadır.

Aşağıdaki Şekil 3.4'te 2012 yılı için gelişen piyasa ekonomilerinde mevduat-kredi dönüşüm oranının durumu görülmektedir.



Şekil 3.4: 2012 yılında gelişen ülkelerin mevduat-kredi dönüşüm oranı, @McKinsey& Company (2016) verilerinden derlenmiştir.

Şekil 3.4'te de görüldüğü üzere; bu oran Gelişen Asya ekonomileri grubu ve Kore, Kanada, Hong Kong gibi ülkelerin yer aldığı diğer gelişmiş ülke grubu için yaklaşık 1 seviyesindedir. Hindistan için %73, Güney Afrika için ise yaklaşık %85 dolaylarındadır. Bu ülke grupları ile daha yakın bir ekonomik duruma sahip Türkiye arasında bir karşılaştırma yaptığımızda ise Türkiye'nin nispeten daha yüksek bir dönüşüm oranına sahip olduğu görülmektedir.

Yukarıda Türkiye'nin, diğer ülke gruplarının ve küresel düzeyde büyük bankalar için mevduatın krediye dönüşüm oranının durumu karşılaştırmalı olarak verildi. Bu oranın hızlı artışı bazı ülkeler için önemli bir risk göstergesi olarak alındığından, orana makro politika aracı olarak sınırlamalar getirilmektedir. Diğer yandan bazı ülkeler için ise kredi vermeyi cesaretli hale getirmek için alt limit olarak sınırlamalar getirilmektedir. Slovenya Bankası'ndan Stavt Suler'in araştırmasına göre (2014), Yeni Zelanda %133, İrlanda %122,5, Portekiz %120, Avusturya ve Slovakya %110, Güney Kore %100, Suudi Arabistan %85 ve Çin %75 olmak üzere üst limitler koydu. Diğer yandan Slovenya ise kredi vermeyi cesaretlendirmek için alt limit koydu. Buradan da anlaşılıyor ki ülkeler bu oranı makro politika aracı olarak kullanabilmektedir. Türkiye için de son yıllarda bu oranın aşırı over-lending durumuna gelmesine dikkat çekilmekte ve üst sınır koyma önerileri tartışılmaktadır. Fakat bunun ampirik açıdan doğruluğu var mıdır? Bankalar kar elde etmek için kredi vermektedirler. Bu oranın artışı karlılığı sürekli arttırmıyorsa yani mevduat-kredi dönüşüm oranının karesi ile karlılık arasında negatif ilişki mevcutsa bankaların bu oranı sürekli arttırması yanlış olacaktır. Bu da politika yapıcıların bu orana üst limit koymalarının doğru olması anlamına gelir. Veya politika yapıcıların bu oranı yükseltmek için koyduğu alt limitler bankanın kar amacını desteklemekte midir? Çünkü bu oran ile karlılık arasında pozitif bir ilişkinin mevcut olması politika yapıcıların alt limit uygulamasının da doğru olduğu anlamına gelir. Tezin bundan sonraki kısmında, 2002-2014 yılları arasında hem under-lending hem over-lending durumunu yaşayan Türkiye mevduat bankacılığı için karlılık oranlarını da dikkate alarak bu durumu ampirik olarak ortaya koyup analizini yapacağız.

4. MEVDUATIN KREDİYE DÖNÜŞÜM ORANININ BANKA KARLILIĞINA ETKİSİNİN ANALİZİ: 2002-2014 TÜRKİYE MEVDUAT BANKACILIĞINDA PANEL VERİ SETİ İLE UYGULAMA

4.1 Analizin Amacı

Bankanın varlık amacı kardır ve mevduat bankacılığı bu amacına temelde kredi vererek ulaşmaktadır. Topladığı mevduatı ne oranda krediye dönüştürdüğü de bankanın karını belirleyen en önemli göstergelerden biridir. Burada ortaya çıkan temel problem, bankanın topladığı mevduatlardan ne oranda krediye dönüştüreceğidir? Mevduatlarını aşan oranda yani over-lending kredi kullanma durumunda bir noktadan sonra bankanın karlılığı nasıl etkilenmektedir? Veya bu oranın düşük olması bankanın karlılığını da düşürmekte midir? Mevduatın krediye dönüşüm oranının artarak over-lending durumuna gelmesi banka açısından riskin ve finansman giderlerinin de artması demektir aslında. Ancak banka riskleri göz ardı ederek bu oranı kar için sürekli arttırabilmektedir. Risk kaygısı ile hareket edenler de etkin çalışmaktan ve rekabetçi yapıdan uzaklaşarak bu oranı düşük tutmaktadırlar. Politika yapıcılar ise bankanın istikrarının ekonomi için önemini bildiklerinden bu oranın aşırı arttığı durumlarda bazı kısıtlayıcı önlemlere, çok düşük olduğunda ise krediyi teşvik edici önlemlere başvururlar. İşte biz bu uygulama ile 2002-2014 yılları arasında under-lending durumundan over-lending durumuna geçen Türkiye mevduat bankacılığında mevduatın krediye dönüşüm oranının bankanın karlılığına etkisini analiz edeceğiz. Böylelikle dönüşüm oranı ile karlılık arasındaki ilişkinin doğrusal olup olmadığı, karı sürekli arttırıp arttırmadığı ve aralarında ne yönde bir ilişki bulunduğu ampirik olarak ortaya konacaktır. Analizin sonucuna göre; dönüşüm oranının artması karı sürekli arttırmıyorsa, gerçekten de belli bir düzeyden sonra bu oranın karı olumsuz etkilediği ampirik açıdan da desteklenecek olup politika yapıcıların bu oranı ekonomik istikrar için makro politika aracı olarak kullanmasının bankanın kar amacına da uygun olduğu sonucu çıkacaktır. Diğer yandan, aralarında doğrusal nitelikte olmasa da pozitif bir ilişki varsa, bu oranın düşük olmasının da bankanın karını azalttığı ortaya çıkacaktır. Hipotezimiz, mevduatın krediye dönüşüm oranının karlılığı arttırdığı yani aralarında

pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu ancak bu artışın sürekli olmadığı bir noktadan sonra aşırı artışın karlılığı olumsuz etkilediği dolayısıyla da politika yapıcılarının bu orana bir üst limit koyması veya kısıtlayıcı önlemler almasının doğru olduğu yönündedir. Çünkü hipotez doğrulandığı takdirde, bu kararlar bankanın mikro amacına da uygun olacaktır. Aynı şekilde pozitif ilişkiden dolayı krediyi teşvik edici önlemlerin de bankanın kar amacına uygun olduğu sonucu ortaya çıkacaktır.

4.2 Analizde Kullanılan Veri Seti ve Değişkenler

Analizde kullanılan veri setinde yer alan değişkenler 2002-2014 yılları arası dönemi kapsamaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, 2001 yılı Türkiye bankacılık sektörü için kritik bir yıl olmuştur. Bu yılda yapılan reformlarla 2001 sonrası bankacılık sektörü bankacılık kurallarına göre hareket ederek rekabetçi bir özellik kazanmıştır. Kamu bankalarının da yeniden yapılandırılmasıyla kamu hazine ihalelerine katılarak riskten uzak çalışan bankacılık yapısından kar amacıyla mevduat toplama ve kredi verme yarışına giren bankacılık yapısına geçilmiştir. Ayrıca 2002 sonrası banka verilerine daha kolay ve daha sağlıklı ulaşılmaktadır. Bu sebeplerden objektif ve doğru sonuçlar elde edebileceğimiz düşüncesi ile 2002 sonrası Türkiye mevduat bankacılığı analize dâhil edilmiştir. Kullandığımız veriler yıllık alınmıştır. Tüm veriler TBB internet sitesinden ilan edilen “istatistiki raporlar” ve “veri sorgulama sistemi” kısımlarından elde edilerek derlenmiştir. Banka dışı veriler olan enflasyon ve reel büyüme verileri ise TÜİK’ten elde edilmiştir.

Analizde kullanılan panel değişkeni bankalardır (BANKS). Panel dengesiz bir paneldir. Verileri derlenen tüm bankaların listesi Şekil 4.1’de yer almaktadır. Zaman değişkeni olarak ise yıl alınmıştır (YEARS). 2002-2014 arasındaki yıllık verileri kapsayan bir zaman dilimine aittir.

Sıra Numarası	Banka Adı	Sıra Numarası	Banka Adı
1	Akbank	12	Ziraat Bankası
2	Alternatifbank	13	Garanti bankası
3	Anadolubank	14	İş Bankası
4	Araptürkbank	15	Vakıfbank
5	Denizbank	16	Yapıkredi
6	Finansbank	17	Deutschebank
7	Hsbcbank	18	Societegenerale
8	Şekerbank	19	Habibbank
9	Tekstilbank	20	Bankmellat
10	Turkishbank	21	Citibank
11	Türkiye Ekonomi Bankası	22	Halkbank

Şekil 4.1: Analizde verileri kullanılan bankaların listesi, TBB (2015) verilerinden derlenmiştir.

Literatürde yer alan kullanımlara paralel şekilde ROA (Aktif Karlılığı), ROE (Özsermaye Karlılığı) ve NIM (Net Faiz Marjı) bağımlı değişkenler olarak kullanılmıştır. Ayrıca dinamik analiz yaptığımızda, analiz edilen yıllarda veri kaybı yaşamamak için 2001 yılını da içeren önceki yıl karlılık değerlerini aldık. Böylelikle, önceki yıl aktif karlılığı (PREVIOUSROA), önceki yıl özsermaye karlılığı (PREVIOUSROE), önceki yıl net faiz marjı (PREVIOUSNIM) ayrı bağımsız değişkenler olarak veri setine alınmıştır. Aktif ve özsermaye karlılıkları, vergi öncesi karın toplam aktife ve özsermayeye oranları alınarak elde edilmiştir. Net faiz marjı ise kredilerden alınan faiz gelirleri ile mevduatlara ödenen faiz giderlerinin net farkının aktife oranının alınması ile bulunmuştur. Bağımsız değişken olarak analiz ettiğimiz mevduatın krediye dönüşüm oranını (LDR), verilen kredileri toplanan mevduata bölerek elde ettik. Ayrıca nonlinearity (doğrusallık) durumu olup olmadığını görebilmek için, mevduatın krediye dönüşüm oranının karesini alarak (LDRSQ) bağımsız değişken olarak analize dâhil ettik. Bağımsız değişkenler olarak, karlılığa önemli derecede etkisi olduğunu düşündüğümüz değişkenleri kontrol ettik. Bu değişkenler şunlardır: Toplam likit varlıkların aktife oranının alınması ile bulunan likidite oranı (LIQASPRO), toplam yabancı kaynakların toplam aktife bölünmesi ile bulunan finansal kaldıraç oranı (LERATE), risk göstergesi olarak da kullanılan takibe düşen kredinin toplam kredilere bölünmesiyle bulunan takipteki krediler oranı (NONLOPRO), özsermayenin aktife bölünmesi ile bulunan sermaye yeterliliği oranı (CAPADEQ), personel harcamalarını da içeren diğer giderler tutarının aktife bölünmesi ile bulunan diğer harcamalar oranı (PEREXPRO). Bu değişkenler, bankanın karlılığını etkileyen ve bilanço kalemlerinden elde edilen banka içi yani içsel

faktörlerdir. Bunları karlılığı etkileyen mikro değişkenler olarak da tanımlayabiliriz. Diğer yandan analize dâhil ettiğimiz ve karlılığı etkilediğini düşündüğümüz makro yani dışsal faktörler olarak ise reel GDP (GROWTH) ile enflasyon oranını (INFLATION) aldık. Endüstri içi değişken olarak ise sektördeki yoğunlaşma oranını yani rekabet durumunu ölçen Herfindahl-Hirschman İndeksini (HHI) aldık.

Tüm bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri aşağıdaki Şekil 4.2’de verilmiştir.

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	En Küçük	En Büyük
ROA	269	0.0256095	0.030271	-0.1063464	0.3261
ROE	269	0.173642	0.1984454	-1.479937	0.7038614
NIM	269	0.0465831	0.03921	-0.2169862	0.2803851
PREVIOUSROA	269	.0234852	.041248	-.1827	.326103
PREVIOUSROE	269	-64.0445	1053.103	-17272	6.83
PREVIOUSNIM	269	.0560834	.0703123	-.2169862	.731941
LDR	269	155.0249	1796.933	0.0470517	23408
LDRSQ	269	3240997	3.87E+07	0.0022139	5.40E+08
LIQASPRO	269	0.393234	0.2007797	0.0290125	0.9431459
LERATE	269	0.850158	0.1053516	0.3589744	0.9735733
PEREXPRO	269	0.0424449	0.022744	0.0031073	0.1433699
CAPADEQ	269	0.149842	0.1053516	0.0264267	0.6410256
NONLOPRO	269	0.0698006	0.1317679	0	1.155861
INFLATION	269	10.69346	6.344831	6.16	29.8
GROWTH	269	4.894052	3.901717	-4.8	9.4
HHI	269	0.118955	0.0068958	0.1067327	0.1364076

Şekil 4.2: Veri seti değişkenlerinin tanımlayıcı istatistikleri

4.3 Analizde Kullanılan Ekonometrik Model ve Yöntem

Banka karlılığı ile yukarıda saydığımız banka-içi (mikro), makro ve endüstri içi değişkenler kullanılarak mevduat-kredi dönüşüm arasındaki ilişki; regresyon modelleri kullanılarak tahmin edilmiş ve gerekli testler yapılmıştır. Kullanılan değişkenlerin niteliğine göre dinamik ve statik analiz yapılarak elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Çoklu değişkenle kullandığımız ve statik panel analizi yaptığımız panel veri regresyon modeli en genel biçimi ile aşağıdaki gibidir (4.1).

$$\text{Genel Statik Model: } Y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad (4.1)$$

Modelde yer alan $i=1, 2, \dots, N$ kesit birimini $t=1, 2, \dots, T$ ise zaman dönemini göstermektedir. Hata teriminin ise ortalamasının sıfır ve varyansının sabit olduğu varsayılmaktadır. Yukarıdaki denklemde katsayılar farklı birimler (kesitler) için farklı değerler alabileceğinden kullanılan parametre sayısı gözlem sayısını aşabilmektedir. Bu durumda ise model tahmin edilemeyeceği için farklı varsayımlar yapılmaktadır. Yani panel veride tahmin yapılabilmesi için hata teriminin özellikleri ve katsayıların değişimi ile ilgili farklı varsayımlar yapılarak elde edilen “sabit etkili” (FE) ve “rassal etkili” (RE) yaklaşımlar kullanılmıştır. Biz de çoklu regresyon kullanarak yaptığımız analizimizde FE ve RE yaklaşımlarını dikkate alıp yorumladık. Her birimin “bireyselliklerini” dikkate alan ve her bir birim için modelin sabit katsayılarının farklı olmasına karşılık eğim katsayılarının aynı olmasına izin veren ve böylelikle eğim katsayılarının hem zaman hem de birim için aynı olmasına olanak veren yaklaşım sabit etkiler modelidir. Çok sayıda bireyin olması durumlarında serbestlik derecesi kaybını önlemek için, bireylere ve zamana göre meydana gelen değişiklikleri hata teriminin bir bileşeni olarak hata terimi içinde modele dâhil edilmesi ise rassal etkiler modelidir. Biz de bu iki modelden uygun olanını kullanarak tahminlerimizi yaptık. Regresyon sonuçlarının güvenliği için heteroskedasticity (değişen varyans) ve auto-correlation testlerini yaparak bu problemlerin olup olmadığına göre bu problemleri kontrol etmek ve sonuçları daha güvenli hale getirmek için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemini (GLS) kullandık. Bu şekilde yaptığımız analiz statik panel modelleri ile yaptığımız analizler için kullanıldı.

Statik analize ek olarak, analizimizi ayırt eden özelliklerden birisi karlılık ve dönüşüm oranı arasındaki ilişkiyi ayrıca dinamik model kullanarak analiz etmemizdir. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin bağımsız değişken olarak yer aldığı modeller dinamik modeller olarak adlandırılmaktadır. Mevduat-kredi dönüşüm oranının banka karlılığına etkisini aşağıda genel biçimine yer verdiğimiz dinamik panel modelini kullanarak analiz ettik.

Kullandığımız dinamik panel modeli aşağıda yer almaktadır (4.2).

$$Y_{it} = \beta_1 Y_{i,t-1} + \beta_2 LDR_{it} + \beta_3 LDRSQ_{it} + \beta_4 GROWTH_t + \beta_5 INFLATION_t + \beta_6 LIQASPRO_{it} + \beta_7 LERATE_{it} + \beta_8 PEREXPRO_{it} + \beta_9 CAPADEQ_{it} + \beta_{10} NONLOPRO_{it} + \beta_{11} HHI_t + \epsilon_{it} \quad (4.2)$$

$\varepsilon_{it} = \eta_i + v_{it}$, η_i gözlenemeyen ve zamana göre de değişmeyen etkileri, v_{it} rassal hata terimini ifade etmektedir.

Karlılık ve dönüşüm oranı arasındaki dinamik analizimizi, Türkiye ticari bankacılığı için 2002-2014 dönemleri arasında dengesiz panel veri seti kullanarak (4.2) numaralı denklemdeki dinamik panel modelini FE (sabit etkili) GMM yöntemi ile tahmin ederek yaptık. Dinamik modelleri karlılık analizlerinde kullanmak bizi modelde üstesinden gelmemiz gereken ekstra problemlerle de karşılaştırmaktadır. Baltagi'ye göre (2008), (4.2) numaralı denklemdeki gibi oluşturulan dinamik panel modellerinde hata terimi seri korelasyon yani oto korelasyon problemi olmasa bile gecikmeli bağımlı değişkenlerle korelasyona sahiptir. Bu tür problemlerin üstesinden gelebilmek için literatürde yer alan çok sayıdaki çalışma, dinamik panel modellerinde Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen GMM tahmin edicilerini kullanmaktadır.

Model tahmini için bir başka önemli varsayım ise kullanılan bağımsız değişkenlerde içsellik probleminin olmadığı yönünde idi. Ancak dinamik panel modellerinde bu varsayım büyük ölçüde geçerliliğini yitirmektedir. Biz de modelde kullandığımız değişkenlerin içsellik kontrol etmek için Davidson-MacKinnon testini uyguladık (Davidson and MacKinnon, 1993). Bu testin uygulanması sonucunda da gecikmiş bağımlı değişkenlerde içsellik problemi olduğunu bulduk. Diğer yandan, modelde otokorelasyon (Wooldridge, 2010) ve heteroscedasticity (Greene, 2008) testlerini uygulayarak seri korelasyon ve değişen varyans problemlerinin olup olmadığını kontrol ettik.

Bağımsız değişkenlerin içsellik problemine sahip olması model tahmin edicilerinin tutarlı ve etkin olmamasına yol açabilir. Bunun önüne geçebilmek için modelimizde FE (sabit etkili) GMM tahmin edicilerini kullandık.

Modelde yer alan gecikmeli bağımlı değişkenlerin enstrümanları olarak yine karlılıkla ilgili bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerleri ile bazı bağımsız değişkenlerin bu yıl veya geçmiş yıl gecikmeli değerlerini kullandık. Model tahmininde kullandığımız enstrümanların geçerliliği için ise üç test kullandık: Kleibergen ve Paap rank LM testi (2006), Cragg-Donald F testi (1993) ve Hansen J istatistiği (1982).

Bu testlerden ilk ikisi içsel değişkenin enstrümental değişkenlerle olan korelasyonunu test ederken diğeri kullanılan enstrümanların hata terimi ile olan korelasyonunu test etmektedir. Tahmin edilen modelin tahminlerinin anlamlı olması için test sonuçlarının şöyle olması beklenir: Enstrümanların içsel değişkenlerle korelasyonu var diyen null

hipoteze sahip Kleibergen ve Paap rank LM testinin hipotezi reddedilmelidir. Böylece enstrümanların içsel değişkenlerle korelasyonunun olmadığı neticesine varılacaktır. Enstrümanların içsel değişkenlerle zayıf bir korelasyonu var diyen hipoteze sahip Cragg-Donald F testinin hipotezi reddedilmelidir. Böylece enstrümanların içsel değişkenlerle zayıf da olsa korelasyonu olmadığı sonucu elde edilecektir. Nihayet, kullanılan enstrümanların model için uygun yani geçerli diyen hipoteze sahip Hansen J testinin hipotezi kabul edilmelidir. Böylece kullanmış olduğumuz enstrümental değişkenlerin model için geçerli olduğu sonucuna varılacaktır. Ayrıca, modelde kullandığımız panel veri değişkenlerinin zaman serisi özelliklerini analiz ettik. Tüm seriler için birim kök olduğunu savunan null hipotezleri reddettik.

4.4 Analiz Sonucunda Elde Edilen Ampirik Bulgular

Karlılık analizlerinde, bu yılın karı bir önceki yılın karından hatta iki-üç yıl önceki yılların karlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu yüzden, önceki yıl karlarının modele bağımsız değişken olarak dâhil edilip bu yılın karının analiz edilmesi daha anlamlı sonuçlar elde etmemizi sağlayabilecektir. Nitekim statik karlılık analizlerine bir önceki yılın karlılığını da bağımsız değişken olarak dâhil edip dinamik regresyona tabi tuttuğumuzda; katsayıların daha anlamlı hale geldiği ve bir önceki yıl karlılığının katsayısının oldukça yüksek olduğunu görülmektedir. Buradan yola çıkıp, ilk olarak bağımlı değişkenin NIM olduğu durum için dinamik panel modelini yani (4.2) numaralı denklemi tahmin ettik. Kullanmış olduğumuz modelde; öncelikle otokorelasyon, heteroscedasticity ve endojenlik yani içsellik testleri yaptık.

Elde edilen test sonuçları aşağıdaki Çizelge 4.1’de yer almaktadır:

Çizelge 4.1: Dinamik panel modeli test sonuçları, NIM

	Coefficient	Conf. Interval (95%)	P-value
Heteroscedasticity-ModifiedWald Test	13761.06		0.0000
Autocorrelation- Wooldridge Test	64.334		0.0000
Davidson-MacKinnonExogeneity Test			9.1e-07

Yaptığımız testlerin sonuçlarına göre; modelde heteroscedasticiy (değişen varyans), auto-correlation (oto-korelasyon) ve içsellik problemleri mevcuttur. LNIM (bir önceki yıl net faiz marjı) bağımsız değişkenini; L2.NIM (iki yıl önceki NIM), L.CAPADEQ (bir önceki yıl özsermaye karlılığı), L2.CAPADEQ (iki yıl önceki özsermaye karlılığı)

ve L3.CAPADEQ (üç yıl önceki özsermaye karlılığı) gibi dışsal enstrümanlar ile enstrümante ettik.

Tüm bu sorunları kontrol edip FE GMM yöntemi kullanarak elde ettiğimiz bulgular Çizelge 4.2’de yer almaktadır.

Çizelge 4.2: Dinamik panel modeli tahmin sonuçları, NIM, GMM yöntemi

NIM	Coefficient	Conf. Interval	P-value
LNIM	.7426774	(.2942049;1.19115)	0.001
LDR	.046633	(-.0072086;.0860574)	0.020
LDRSQ	-.0067227	(-.0138164;.000371)	0.063
CAPADEQ	.0935427	(.0040699;-.1830156)	0.040
HHI	-.1773508	(-.7848431;.4301415)	0.567
PEREXPRO	.4600849	(-.1056526;.8145171)	0.011
LIQASPRO	.0574143	(-.0080614;.1067672)	0.023
GROWTH	-.0013192	(-.002118;-.0005204)	0.001
INFLATION	-.000906	(-.0011486;-.0029606)	0.387
Rank LM	10.390		0.0343
Cragg-Donald	38.917		
Hansen	5.594		0.1331
F	4.11		0.0001
F _m	2.11		0.0040
F _{AC}	64.334		0.0000
LM _{HET}	13761.06		0.0000

Çizelge 4.2’de de görüldüğü üzere; Rank LM testi sonuçlarına göre sıfır hipotezini reddediyoruz. Bu durum, enstrümanların içsel değişkenlerle korelasyonunun olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde Cragg-Donald F testi sonuçlarına göre, enstrümanların içsel değişkenlerle zayıf da olsa korelasyonu vardır diyen sıfır hipotezini reddediyoruz. Ancak Hansen J testi sonuçlarına göre, sıfır hipotezini kabul ediyoruz. Bu sonuçlar, kullanılan enstrümanların model için uygun yani geçerli olduğunu göstermektedir. F istatistik testi, modelin tamamının anlamlılığını test etmektedir ve F testi sonucuna göre model anlamlıdır. F_{AC} ve LM_{HET} istatistikleri homoscedasticity ve seri korelasyonun yokluğunu test etmektedir. F_m istatistiği, bireysel etkilerin yokluğunu test etmektedir.

Kurduğumuz hipotez; LDR ile karlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu yönündedir. Ancak bu pozitif ilişkinin doğrusal nitelikte olmadığı yani non-linear özellik gösterdiği, dolayısıyla mevduatın krediye dönüşüm oranının karesi (LDRSQ)

ile karlılık arasında ise negatif bir ilişki olduğu yönündedir. NIM ile yapılan dinamik panel modelinin sonuçlarına göre, kurduğumuz hipotezi destekleyecek şekilde LDR ile NIM arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki ve LDRSQ ile NIM arasında ise yüzde doksan güven aralığı için anlamlı ve negatif bir ilişki elde edilmiştir.

Yine (4.2) numaralı dinamik panel modelini kullanarak, bu defa bağımlı değişkenin ROA olduğu durum için FE GMM yöntemi ile tahminler elde ettik. Kullanmış olduğumuz modelde; otokorelasyon, heteroscedasticity ve endojenlik yani içsellik testleri yaptığımızda aşağıdaki Çizelge 4.3'te yer alan test sonuçları elde edilmiştir:

Çizelge 4.3: Dinamik panel modeli test sonuçları, ROA

	Coefficient	Conf. Interval (95%)	P-value
Heteroscedasticity-ModifiedWald Test	1110.84		0.0000
Autocorrelation- Wooldridge Test	63.942		0.0000
Davidson-MacKinnonExogeneity Test			2.6e-05

Çizelge 4.3'te de görüldüğü üzere yapılan testlere göre, dinamik panel modelinde heteroscedasticity, oto-korelasyon problemleri vardır. Ayrıca bir önceki yıl aktif karlılığı için yani PREVIOUSROA için içsellik testi yaptığımızda bu problemin olduğu, PREVIOUSROA değişkeninin içsel olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Modelimizde yer alan tüm bu problemleri kontrol etmek ve modeli daha “robust” hale getirmek için yine FE GMM tahmin edicilerini kullanarak elde ettiğimiz sonuçlar aşağıdaki Çizelge 4.4'te yer almaktadır:

Çizelge 4.4: Dinamik panel modeli tahmin sonuçları, ROA, GMM yöntemi

ROA	Coefficient	Conf. Interval	P-value
PREVIOUSROA	.3080965	(.0521873;.5640057)	0.018
LDR	.0030233	(-.0034397;.0094864)	0.359
LDRSQ	-.0000882	(-.0002621;.0000856)	0.320
CAPADEQ	.0613381	(.0110891;.111587)	0.017
HHI	.0032443	(-.2941023;.300591)	0.983
PEREXPRO	.0612554	(-.2667375;.3892482)	0.714
LIQASPRO	.0038537	(-.0248608;.0325682)	0.793
GROWTH	-.0000224	(-.0005417;.000497)	0.933
INFLATION	-.000823	(-.0021746;.0005286)	0.233
NONLOPRO	-.0358029	(-.0701547;-.0014512)	0.041
Rank LM	9.727		0.0210
Cragg-Donald	27.860		
Hansen	2.669		0.2633
F	4.37		0.0000
F _m	2.66		0.0017
F _{AC}	63.942		0.0000
LM _{HET}	1110.84		0.0000

Rank LM test sonuçlarına göre sıfır hipotezini reddediyoruz. Bu durum, enstrümanların içsel değişkenlerle korelasyonunun olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde Cragg-Donald F testi sonuçlarına göre, enstrümanların içsel değişkenlerle zayıf da olsa korelasyonu vardır diyen sıfır hipotezini reddediyoruz. Ancak Hansen J testi sonuçlarına göre, sıfır hipotezini kabul ediyoruz. Aynı şekilde, bu sonuçlar ROA ile yapılan tahminde kullanılan enstrümanların model için uygun yani geçerli olduğunu göstermektedir. F istatistik testi, modelin tamamının anlamlılığını test etmektedir ve F testi sonucuna göre model anlamlıdır. F_{AC} ve LM_{HET} istatistikleri homoscedasticity ve seri korelasyonun yokluğunu test etmektedir. F_m istatistiği ise bireysel etkilerin yokluğunu test etmektedir.

Böylece “robust” bir dinamik panel modelinde PREVIOUSROA değişkenini, L2.ROA (İki yıl önceki ROA), L.CAPADEQ (bir önceki yıl sermaye yeterliliği) ve L2.CAPADEQ (İki yıl önceki sermaye yeterliliği) gibi dışsal (modelde yer almayan) enstrümanlarla enstrümente ettiğimizde istenen test sonuçlarını elde etmiş oluyoruz.

Kurduğumuz hipotezi destekleyecek şekilde; LDR ile ROA arasında pozitif ve LDRSQ ile ROA arasında ise negatif bir ilişki olduğu ancak çıkan sonuçların anlamlı olmadığı görülmektedir. Aktif karlılığı faiz dışı gelir ve giderleri de kapsadığından sonuçların anlamsızlığının faiz dışı bu etkilerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü NIM ile yapılan dinamik panel modelinde hipoteze uygun anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Bir diğer karlılık değişkenimiz olan ROE bağımlı değişkeni ile (4.2) numaralı dinamik panel modelini kullanarak tahminler elde ettik. Kullanmış olduğumuz modelde; otokorelasyon ve heteroscedasticity testlerinin sonuçları aşağıdaki Çizelge 4.5’te yer almaktadır:

Çizelge 4.5: Dinamik panel modeli test sonuçları, ROE

	Coefficient	Conf. Interval (95%)	P-value
Heteroscedasticity-ModifiedWald Test	21821.30		0.0000
Autocorrelation- Wooldridge Test	11.232		0.0000

Çizelge 4.5’te de görüldüğü üzere, ROE ile yapılan dinamik panel modelinde test sonuçlarına göre heteroscedasticity ve oto-korelasyon problemleri vardır. Ayrıca ROE için içsellik testi yaptığımızda, Davidson-MacKinnon test sonuçlarına göre içsellik

probleminin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla içsellik problemi olmadığı için oto-korelasyon ve heteroscedasticity problemlerini GLS yöntemi ile kontrol ederek tahmin sonuçları elde ettik. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 4.6’da yer almaktadır:

Çizelge 4.6: Dinamik panel modeli tahmin sonuçları, ROE, GLS yöntemi

ROE	Coefficient	Conf. Interval	P-value
PREVIOUSROE	-.0000174	(-.0000256;-9.13e-06)	0.000
LDR	.0000711	(.0000107;.0001315)	0.021
LDRSQ	-2.77e-09	(-5.53e-09;-1.46e-11)	0.049
CAPADEQ	-.168586	(-.3856264;.0484544)	0.128
HHI	.8059973	(-.6267394;2.238734)	0.270
PEREXPRO	-.9332771	(-1.897684;.0311294)	0.058
GROWTH	-.0009544	(-.0036602;.0017514)	0.489
INFLATION	.0011128	(-.0011201;.0033457)	0.329
NONLOPRO	-.0669564	(-.1923529;.05844)	0.295
Wald Chi2 (8)	36.38		0.0000

Çizelge 4.6’da görüldüğü üzere, ROE ile yapılan dinamik panel modelinde hipotezi destekleyecek şekilde ROE ile LDR arasında anlamlı ve pozitif; LDRSQ ile ROE arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur.

Dinamik panel modeli ile yapılan karlılık analizlerinden sonra, bu defa statik panel modelini yani (4.1) numaralı denklemi kullanarak tahminler yaptık. Öncelikle, bağımlı değişkenin ROA olduğu durum için statik panel modelini tahmin ettik. Kullanmış olduğumuz modelde; otokorelasyon ve heteroscedasticity testleri yaptığımızda aşağıdaki Çizelge 4.7’de yer alan test sonuçları elde edilmiştir:

Çizelge 4.7: Statik panel modeli test sonuçları, ROA

	Coefficient	Conf. Interval (95%)	P-value
Heteroscedasticity-ModifiedWald Test	2538.04		0.0000
Autocorrelation- Wooldridge Test	15.168		0.0008

Yaptığımız testler sonucunda, sıfır hipotezlerini reddedemiyoruz. Bu nedenle, modelde heteroscedasticity ve oto-korelasyon problemlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Modeldeki sonuçların doğru tahminleri gösterebilmesi için GLS yöntemini kullanarak, söz konusu bu problemleri kontrol ettik ve yorumlanabilir istatistik değerleri ve katsayılar elde ettik. Elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki Çizelge 4.8’de yer almaktadır.

Çizelge 4.8: Statik panel modeli tahmin sonuçları, ROA, GLS yöntemi

ROA	Coefficient	Conf. Interval (95%)	P-value
LDR	.0000436	(.0000246;.0000625)	0.000
LDRSQ	-1.79e-09	(-2.66e-09;-9.25e-10)	0.000
CAPADEQ	.1158008	(.0800096;.151592)	0.000
HHI	.0700006	(-.1035453;.2435465)	0.429
PEREXPRO	-.0143357	(-.1027411;.0740697)	0.751
GROWTH	-.0000678	(-.0003907;.000255)	0.680
INFLATION	.0000268	(-.0002282;.0002818)	0.837
LIQASPRO	-.005588	(-.0178394;.0066634)	0.371
NONLOPRO	-.0208683	(-.0417148;-.0000218)	0.050
Prob> chi2			0.0000
Wald chi2(8)	73.69		

ROA ile yapılan statik analiz sonucunda elde edilen ve Çizelge 4.8’de yer alan bulgular şöyle yorumlanmıştır:

- 2002-2014 Türkiye mevduat bankacılığında, aktif karlılığı ile mevduatın krediye dönüşüm oranı (LDR) arasında güçlü derecede anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır ki bu beklentimize de uygun bir bulgudur. 2001 yılında bankacılığın yeniden yapılanması ile farklı bir evreye giren Türkiye bankacılığı esas bankacılık faaliyetine dönmüş ve kredilerini arttırmıştır. Bu oranın gittikçe artması aynı zamanda bankacılığın aracılık faaliyetini daha iyi yaptığına da gösterge olduğu için bankaların etkinliğinin de arttığını söyleyebiliriz. Karlılığı bu oranın artışına bağlı olarak artan mevduat bankacılığının esas problemi ise bu oranın over-lending durumuna geçerek riski yükseltmesi ve mevduat kaynakları haricinde borçlanması ile ortaya çıkmaktadır.
- Yine 2002-2014 Türkiye mevduat bankacılığında, aktif karlılığı ile mevduatın krediye dönüşüm oranının karesi (LDRSQ) arasında güçlü derecede anlamlı fakat negatif bir ilişki vardır ki bu sonuç da beklentimizi destekleyen bir bulgudur. Bu sonuç bize göstermektedir ki, her ne kadar LDR ile aktif karlılığı arasında pozitif bir ilişki mevcutsa da bu ilişki doğrusal nitelikte değildir. Bir noktadan sonra aşırı kar güdüsü ile hareket eden banka, daha fazla kredi için mevduatları haricinde dışarıdan borçlanarak kaynak sağlayacaktır. Finansal sistemden yapılan ve mevduatların yerini alan bu borçlanma bankanın faiz giderlerini arttıracaktır. Ayrıca bu durum bankanın likidite ve kredi risklerini de arttıracak over-lending durumunda

yönetilemeyen LDR banka karlılığını aşağı çekmeye başlayacaktır. Bu çerçevede, LDRSQ ve ROA arasında çıkan anlamlı ve negatif ilişki hipotezi desteklemektedir.

- Analiz döneminde kredi riskinin göstergesi olan ve takipteki kredilerin oranını gösteren NONLOPRO ile aktif karlılığı arasında anlamlı ve negatif bir ilişki elde edilmiştir. Bu sonuç, bize Türkiye mevduat bankacılığında riskin bir göstergesi olan takipteki krediler oranının bankaların karlılığına olumsuz etkide bulunduğunu göstermektedir. Banka açısından bakıldığında güven problemi oluşturan ve ekonominin geneli açısından ise kırılganlığı arttıran bu durumun düzeltilmesi için bankaların risk yönetimine odaklanması gerekmektedir. Karlılığı arttırmayan bir kredi işlemi bankaya risk olarak döndüğü ve bankanın mikro amacına aykırı olduğu gibi makro açıdan ekonominin geneli için de bir risk unsurudur.
- 2002-2014 yılları arasında sermaye yeterliliği (CAPADEQ) ile aktif karlılığı arasında, güçlü derecede anlamlı ve pozitif bir ilişki elde edilmiştir. Bu bulgu da beklenen ve literatürde elde edilen sonuçları destekleyici yöndedir. Türkiye'nin 2001 sonrası bankacılığının en önemli özelliklerinden biri, bankaların güçlü bir sermaye yapısına kavuşturulmaları ve kurulurken de bu şarta tabi olmaları olmuştur. Banka açısından her zaman elini güçlendiren ve risklere karşı kırılganlığını azaltan sermaye elbette ki bankanın karlılığına da olumlu etkide bulunacaktır. Ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir ki risklerin olmadığı bir bankacılıkta haddinden fazla sermaye bankanın kredi olanaklarını kısıtlayacağından karlılığı olumsuz etkileyebilecektir. Çünkü LDR ile ROA arasındaki pozitif ilişkiyi göz önünden bulundurmamak gerekir. Türkiye'de kredi ve likidite gibi riskler söz konusu olduğundan sermaye riske karşı sigorta işlevini görmekte ve karlılığı arttırmaktadır.
- HHI ile aktif karlılığı arasında pozitif fakat anlamsız bir ilişki elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, Türkiye bankacılığındaki sektörel yoğunlaşmanın karlılığı pozitif etkilemesi hakkında net bir yargıya varamıyoruz. Ancak bu oranın karlılığı olumlu etkilemesini rekabetin azalmış olmasına bağlayabiliriz. Azalan rekabetle birlikte sektörde

daha büyük bankalar yer alacaktır. Büyük bankaların kurumsallaşmış olması ve ölçek ekonomilerinden dolayı giderlerinin küçük bankalara göre daha az olması sektördeki karlılığı arttıran bir etken olacaktır. Diğer ülke veya ülke grupları ile yapılan çalışmalarda, HHI ile ROA arasında genellikle anlamlı ve pozitif bir ilişki elde edilmektedir.

- Analiz döneminde karlılık ile likidite oranı (LIQASPRO) arasında anlamsız ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu oranın yüksek olması, bankanın kaynaklarını etkin bir şekilde kullanamadığı ve karlı alanlara aktaramadığı anlamlarına geleceği için karlılıkla arasında negatif bir ilişki olması mantıklı bir bulgudur. Fakat her zaman için bankanın acil ihtiyaçları için nakde ihtiyacı da olduğu düşünülürse ihtiyacı kadar nakit olması bankayı risklere karşı güvenli hale getirecektir.
- Analiz döneminde Türkiye mevduat bankacılığı için personel giderlerini de içeren diğer harcamalar ile aktif karlılığı arasında beklenildiği gibi negatif ancak anlamsız bir sonuç elde edilmiştir. Bu sonuç, bize bankaların diğer harcamalarının yüksek tutarda olduğunu göstermektedir. Bu oranın karlılığa etkisi, bankanın şube ve personel sayılarını planlaması ve amacına uygun olup olmadığına karar verebilmesi açısından önemlidir.
- Makro değişkenler olan büyüme (GROWTH) ve enflasyon (INFLATION) ile aktif karlılığı arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Büyüme ile karlılık arasında negatif, enflasyon ile karlılık arasında ise pozitif bir ilişki görünmektedir. Enflasyon ile karlılık arasındaki pozitif ilişki bankanın kazançlarının (gelirlerinin) maliyetlerinden fazla olduğu anlamına gelmektedir.

ROE ile statik panel modeli kullanarak yaptığımız analizde, test sonuçlarına göre otokorelasyon ve heteroscedasticity problemleri ortaya çıkmış olup bu sorunları kontrol ettik. Bu problemleri kontrol ederek GLS yöntemi elde ettiğimiz sonuçlar aşağıdaki Çizelge 4.9’da yer almaktadır:

Çizelge 4.9: Statik panel modeli tahmin ve test sonuçları, ROE, GLS yöntemi

ROE	Coefficient	Conf. Interval	P-value
LDR	.000069	(4.03e-06;.0001341)	0.037
LDRSQ	-2.66e-09	(-5.63e-09;3.13e-10)	0.079
CAPADEQ	-.1187527	(-.3497953;.1122898)	0.314
HHI	.6557213	(-.8081194;2.119562)	0.380
PEREXPRO	-1.075546	(-2.054579;-.0965126)	0.031
LIQASPRO	-.0914276	(-.1843683;.0015131)	0.054
GROWTH	-.0005373	(-.0032841;.0022095)	0.701
INFLATION	.0020713	(-.0001639;.0043065)	0.069
NONLOPRO	-.0396334	(-.1600504;.0807836)	0.519
Wald Test	21.14		0.0068
Heteros. Test-Modified Wald	2552.37		0.0000
Autocorr. Test-Wooldridge Test	13.344		0.0015

ROE bağımlı değişkeni için statik panel modeli ile tahmin yapıldığında; heteroscedasticity ve oto-korelasyon test sonuçlarına göre problemlerin varlığı görüldüğünden GLS yöntemi ile bu problemler kontrol edilmiş ve elde edilen bulgular şöyle yorumlanmıştır:

- LDR ile ROE arasında, anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır ki bu sonuç beklentimize uygundur.
- LDRSQ ile ROE arasında, yüzde doksan güven aralığında anlamlı ve negatif bir ilişki vardır ki bu sonuç da beklentilerimize uygundur.

Diğer kontrol değişkenlerimize baktığımızda ise elde edilen bulgular şöyledir:

- PEREXPRO ile ROE arasında anlamlı ve negatif bir ilişki mevcuttur. Bu sonuç mantıklı ve beklentilere uygun bir sonuçtur. Bankaların mevduat toplamak için şube sayılarının ve dolayısıyla personel giderlerinin ve diğer harcamalarının artmasından kaynaklanabilir.
- LIQASPRO ile ROE arasında anlamlılık düzeyi düşük ve negatif bir ilişki mevcuttur.
- NONLOPRO ile ROE arasında yine beklentilere uygun olarak negatif ancak anlamsız bir ilişki vardır.
- Makro bağımsız değişkenlerden INFLATION ile ROE arasında da anlamsız ve pozitif bir ilişki, GROWTH ile ROE arasında ise anlamsız ve negatif bir ilişki mevcuttur.
- HHI ile ROE arasında yine beklentilere uygun olarak pozitif ancak anlam düzeyi düşük bir ilişki mevcuttur.

- CAPADEQ ile ROE arasında ise beklentilerin aksine anlamsız ve negatif bir ilişki elde edilmiştir.

NIM bağımlı değişkeni ile statik panel modeli ile tahmin yapıldığında ise yorumlanabilir nitelikte anlamlı sonuçlar elde edilememiştir.

4.5 Elde Edilen Ampirik Sonuçların Politika Yapıcıların Uygulamaları ve Hipotez Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Mevduatın krediye dönüşüm oranı (LDR), bankacılık faaliyetlerinin etkinlik ve performanslarını gösteren önemli bir oran olmasının yanında karlılık üzerinde de etkili olan bir değişkendir. Özellikle mevduat bankacılığında esas amacın finansal aracılık olduğu ve bunun da mevduat toplanıp kredi verilerek sağlandığı düşünülürse, ticari bankacılıkta bu dönüşüm oranının bir faiz veya fiyat mekanizması gibi denge aracı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu oran düşük olursa, yani aşırı under-lending durumu varsa bankanın mevduatını krediye dönüştüremediği yani esas amacını gerçekleştiremediği anlamına gelir ki bu da istenen bir durum değildir. Böyle bir durumda, banka sahip olduğu kaynaklarını etkin kullanmaktan uzaklaşacak ve rekabetçi bir yapıya da kavuşamayacaktır. Ekonominin genel istikrarı ve dengeleri bakımından ise reel sektörün istenildiği ölçüde finanse edilmediği anlamına böyle bir durum makro amaçlar için de arzu edilen durum değildir. Böyle durumlarda, Slovenya örneğinde olduğu gibi politika yapıcılar bu orana bir alt limit koyarak reel sektöre kredi verme konusunda bankaları cesaretlendirici uygulamalara gidebilecektir. Yani under-lending durumu banka açısından risk oluşturmaya da onun etkinliğine, performansına ve karlılığına olumsuz etkide bulunacak, ekonominin geneli açısından ise beklenen aracılık işlevini tam manasıyla yerine getiremediği için yine sorun teşkil edecektir. Analiz ettiğimiz yıllar itibarıyla Türkiye mevduat bankacılığında 2001 yılı ve öncesinde bu oranın düşük yani aşırı under-lending durumunda olmasından dolayı bu problemler söz konusu idi. Ancak 2001 yılında alınan önlemler ve krizden gereken derslerin çıkartılması ile esas faaliyetine odaklanan Türkiye ticari bankacılığında bu oran genel itibarıyla sürekli yükselmiş ve son yıllarda aşırı over-lending durumu diyebileceğimiz bir düzeye gelmiştir. Ancak bu oranın aşırı yüksek düzeylerde olması da istenen bir durum değildir. Çünkü bu oranın artması özellikle de 1 düzeyinin üstüne çıkması bankanın kredi vermek için kendi mevduat kaynakları haricinde piyasadan borçlandığı anlamına gelir. Likidite ve kredi riskleri başta olmak üzere bankanın

kırılganlığını arttıran bu sonuç bankanın finansman yani borçlanma giderlerini arttıracığı için karını da olumsuz etkileyebilecektir. Böyle bir durum ise bankacılığın tüm ekonomiye etkilemesinden dolayı ekonominin makro istikrarı için de problemler doğurur. Nitekim bu oranın fazla yükseldiği; Güney Kore, Çin, Slovakya, Avusturya gibi ülkeler üst limit uygulamasına geçerek müdahalede bulunmuşlardır. Bankanın bu oranı arttırmasının amacı kardan yani daha fazla kar etmektir. Politika yapıcılar ise merkez bankaları, bankacılık gözetim ve denetim kurumları veya hükümet kararları ile bu kısıtlamalarda ve uygulamalarda bulunmalarının amacı ise makro istikrarı gözetmeleridir. Türkiye’de de son yıllarda bu oranın aşırı artarak 1 düzeyinin üstüne çıkmasına politika yapıcılar açısından dikkat çekilmekte ve olası krizlere karşı önlem alınması konuşulmaktadır. Hipotez, bu dönüşüm oranı ile karlılık arasında pozitif bir ilişki vardır ancak bu ilişki sürekli bir pozitiflik yani doğrusal bir ilişki değildir bir noktadan sonra bu oranın artması karlılığı olumsuz etkileyecektir şeklinde kuruldu. Kurduğumuz bu hipotezin doğruluğunu hem under-lending hem de over-lending durumunu yaşayan Türkiye mevduat bankacılığının 2002-2014 yılları arasındaki karlılık ve mevduat-kredi dönüşüm oranı ilişkisini panel veri seti kullanarak test ettik. Yapılan analizlerin neticesinde, LDR ile karlılık arasında pozitif bir ilişki ancak LDRSQ ile karlılık arasında negatif bir ilişki elde ettik. Bu sonuçlar hipotezi desteklemekte olup aynı zamanda politika yapıcıların makro amaçlarla uyguladığı kısıtlamaların banka yani mikro açıdan da doğru olduğu sonucunu çıkarmaktadır.



5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye bankacılık sektörünün ağırlığını oluşturan ticari bankacılık faaliyetleri 2001 yılında gerçekleştirilen yapısal reformlarla farklı bir yörüngeye girmiştir. Önceleri etkin çalışmaktan ve rekabetçi yapıdan uzak olan bankalar bu yıldan itibaren temel aracılık görevlerini daha iyi yerine getirmişler, kredi ve mevduat faaliyetlerini de arttırmışlardır. Mevduat-kredi dönüşüm oranları çok düşük düzeylerde seyrederken 2012 yılında yüksek düzeylere gelmiştir. Bu oranın düşük olması bankacılık temel aracılık görevlerini yapmıyor diye eleştirilirken yüksek olması bankacılık riskli ve kırılgan hale geldi diye eleştirilmektedir. Çalışmamızda mevduat-kredi dönüşüm oranının düzeyi açısından her iki durumu da yaşayan Türkiye ticari bankacılığının 2001 yılı sonrası mevduat-kredi dönüşüm oranının karlılıkla analizi yapılarak politika yapıcıların uygulamaları ve bankacılığın kararlarına yön verecek ampirik sonuçlar elde edilmiştir.

5.1 Çalışmanın Uygulama Alanı

2001 sonrası Türkiye ticari bankacılığının mevduat-kredi dönüşüm oranını ve bu oranın karlılığı nasıl etkilediğini analiz eden bu çalışma, bu oran hakkında ticari bankacılığın kararlarına ve politika yapıcıların uygulamalarına yön verecek önemli sonuçlar sunmaktadır. Politika yapıcıların, ekonomik büyümenin sağlanması ve sermaye yetersizliğinin ortadan kaldırılması için bu orana alt limit uygulaması veya başka sınırlamalar getirmesinin bankacılığın kar amacını destekleyip desteklemeyeceği önemlidir. Yine aynı şekilde, bu oranın yüksek olmasını olası krizler için risk göstergesi olarak algılayıp üst limit uygulaması veya başka sınırlamalara gitmesinin de bankacılığın kar amacını destekleyip desteklemediği önemlidir. Çünkü bankanın davranışlarını yönlendiren esas amaç kardır. Çalışmamız, bu noktada Türkiye üzerinden mevduat-kredi dönüşüm oranının karlılığa etkisinin ne yönü ve niteliği hakkında bilgi vermektedir. Çalışma, ayrıca bankacılığın bu oranı düşük veya aşırı yüksek tutmasının karlılığı olumsuz etkilediğini ampirik bulgularla ortaya

koyarak politika yapıcılar tarafından getirilen limitlerin bankacılığın esas amaçları açısından da doğru olduğunu göstermektedir.

5.2 Çalışmanın Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Öneriler

Çalışmada Türkiye bankacılık sektörünün genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bankacılığın tarihi gelişimine kısaca değinilmiştir. 2001 yılı sonrası Türkiye mevduat bankacılığında mevduat-kredi dönüşüm oranının seyri ve bu oranın karlılığı nasıl etkilediği analiz edilerek ticari bankacılığın ve politika yapıcıların amaçları açısından çıkarımlarda bulunulmuştur.

2001 yılından sonra etkinliğini arttıran ve rekabetçi bir özellik kazanan Türkiye ticari bankacılığı mevduat-kredi dönüşüm oranını da arttırmış, böylece aracılık faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Önceleri oldukça düşük bir oran mevcut iken 2014 yılına doğru bu oran en yüksek seviyelerine çıkmıştır. Bu oranın karlılığı nasıl etkilediği analiz edilerek gittikçe yükselen bu oran ile karlılık arasındaki ilişki dinamik ve statik panel modelleri ile ortaya konmuştur. Böylece, bankacılığın risk düzeyi, performansı, etkinliği ve karlılığı için gösterge teşkil eden mevduat-kredi dönüşüm oranının hangi düzeylerde olmasına gerektiğine dair politika yapıcılara ve bankalara faydalı olacak ampirik bulgular elde edilmiştir. Analizde karlılık ölçütleri olarak aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı alınmıştır. 2002-2014 Türkiye ticari bankacılığının panel verileri kullanılarak yapılan analizde; banka karlılığı ile mevduat-kredi dönüşüm oranı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki elde edilmiştir. Ancak bu ilişkinin doğrusal bir ilişki olmadığı mevduat-kredi dönüşüm oranının bir noktadan sonra karlılığı olumsuz etkilediği yani mevduat-kredi dönüşüm oranının karesi ile karlılık arasında negatif bir ilişki olduğu ampirik bulgularla elde edilmiştir. Literatürde karlılık için temel gösterge olan aktif karlılığı için hem dinamik hem de statik panel modellerinde bu sonuçlara varılmıştır. Net faiz marjı için yapılan dinamik panel modeli sonucunda da bu ilişkiler elde edilmiştir.

Bu sonuçlar bize göstermektedir ki bankanın karlılık amacı ile var olduğu düşünüldüğünde, mevduat-kredi dönüşüm oranının düşük veya aşırı yüksek olması karlılığını azaltmaktadır. Dahası, ekonomik büyümeyi ve ekonomik istikrarı amaçlayan politika yapıcıların bu orana alt veya üst limitler uygulamasının doğru olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu oranın banka tarafından daha fazla kar için sürekli yükseltilmesi veya riskten kaçınmak için düşük düzeylerde tutulması

bankanın karını da azaltmaktadır. Krediyi teşvik etmek için bu oranı yükseltmek isteyen veya olası risklerin önüne geçerek ekonomik istikrarı sürdürmek isteyen politika yapıcıların uygulamaları, analiz sonuçlarına göre ticari bankaların amaçları açısından da uygundur. 2002-2014 yılları arasında önceleri bu oranın düşüklüğünü sonra ise bu oranın aşırı yüksekliğini gören Türkiye mevduat bankacılığı hakkında yapmış olduğumuz bu uygulama çalışması, ticari bankacılığın ve politika yapıcıların kararlarına ve uygulamalarına yön verecek önemli sonuçlar sunmaktadır.





KAYNAKLAR

- Altunbaş, Y. ve Molyneux, P.** (1995), Gümrük birliğine giriş sürecinde Türk bankacılık sisteminin değerlendirilmesi, *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, Sayı.11
- Arellano, M., and S. Bond** (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations, *Review of Economic Studies*, 58, 277–297.
- Athanasoglou, P., Delis, M.D. ve Staikouras, C. K.** (2006). Determinants of Bank Profitability in the South Eastern European Region, Bank of Greece, Working Paper, No.47
- Baltagi, B. H.** (2008), *Econometric analysis of panel data*, John Wiley and Sons, West Sussex, 4th edition.
- Banerjee, A., Cole, S., ve Duflo, E.** (2004). *Banking Reform in India*”, Department of Economics, MIT
- Banerjee, A., Cole, S., ve Duflo, E.** (2003). *Bank Financing in India*, Department of Economics, MIT
- Banerjee, A., Cole, S., ve Duflo, E.** (2001). *The Nature of Credit Constraints: Evidence from an Indian Bank*. Department of Economics, MIT
- BDDK.** (2016). *Türk bankacılık sistemi temel göstergeleri*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2015). *Türk bankacılık sistemi temel göstergeleri*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2014). *Türk bankacılık sistemi temel göstergeleri*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2009), *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2010), *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2011), *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2012), *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2013), *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- BDDK.** (2014), *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, Ankara: BDDK Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı
- Berg, S. A.** (2012). *The Declining Deposit to Loan Ratio-What can the Banks do*. Staff Memo 28/2012, Norges Bank

- Berger, A. N. ve Humphrey D. B.** (1985). Measurement and Efficiency Issues in Commercial Banking, Erişim: 18 Mart, 2016, <http://www.nber.org/chapters/c7237.pdf>
- Cooper, M., Jackson, W. ve Petterson, G.** (2003), Evidence of Predictability in The Cross-Section of Bank Stock Returns, Journal of Banking and Finance 27, 817-850
- Costa, O., Khan, J., Levy, C., Natale, A., Tanrikulu, O.,** (2014). Risk in emerging markets, McKinsey&Company, McKinsey Working Papers on Risk, Number: 56
- Cragg, J.G. ve S.G. Donald.** (1993), Testing Identifiability and Specification in Instrumental Variable Models, Econometric Theory, 9, 222 – 240.
- Davidson, R. ve Mackinnon, J. G.** (1993), Estimation and inference in econometrics, Econometric Theory, Vol. 11, No. 3 (Aug., 1995), pp. 631-635, Published by: Cambridge University Press
- Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga, H.** (2000), Financial Structure and Bank Profitability, Development of Research Group, The World Bank and Department of Economics.
- Dinçer, A.** (2006), Bankacılık sektöründe konsolidasyon, Ülke deneyimleri ve Türkiye için öneriler, Devlet Planlama Teşkilatı, DPT. 2607, Ankara.
- Dünya Bankası,** (2015). Domestic credit provided by financial sector (percentage of GDP).World Bank Catalog Sources World Development Indicators. Erişim: 30 Nisan, 2016, <http://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.DOMS.GD.ZS>
- Greene, W. H.** (2008). Econometric Analysis, Sixth Edition, New York University, New Jersey.
- Güngör, G. Y.,** (2012). Bankaların Kurumsal Kredi Portföyü ve Kredi Riskinin Ölçümü. (Uzmanlık yeterlilik tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Hansen, L.P. ve Singleton K. J.** (1982), Generalized Instrumental Variables Estimation of Nonlinear Rational Expectations Models, Econometrica, 50, 1269-1286.
- İnan, E. A.** (2000), Bankacılık etkinliğinin ölçülmesi ve düşük enflasyon sürecinde bankacılıkta etkinlik, Bankacılar Dergisi, Sayı 34, 2000.
- Karwacki, M.** (2015), Top 1000 world banks –global decline in loan-to deposit ratio shows, The banker, Top 1000, Erişim: 10 Nisan, 2016, <http://www.thebanker.com/Top-1000/Top-1000-World-Banks-Global-decline-in-loan-to-deposit-ratio-slows>
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N.** (2005), Türkiye Ekonomisi, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kleibergen, F.** (2002), Pivotal statistics for testing structural parameters in instrumental variables regression, Econometrica, 2002, 70 (5), 1781–1803.
- Kupiec, P. ve Lee, Y.** (2012), what factors explain differences in return on assets among community banks, Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC).

- Naceur, S. B.** (2003), The determinants of the Tunisian banking industry profitability: Panel Evidence, Department of Finance, Universite Libre de Tunis
- Mester, L. C.** (1995). A study of bank efficiency taking into account risk-preferences, *Journal of Banking&Finance* 20 (1996), 1025-1045.
- Molyneux, P. ve Thornton, J.** (1992). Determinants of European Bank Profitability: A Note, *Journal of Banking and Finance*, 16, 1173-1178.
- Özler, Ş.** (1988). Commercial bank lending to developing countries: The question of overlending, UCLA Department of Economics Working paper.
- Rahorjo, P. G., Hakim, D. B., Manurung, A. D. Ve Maulana, T. N. A.** (2014), The determinant of commercial banks' interest margin in Indonesia: An analysis of fixed effect panel regression, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol.4, No.2, pp.295-308
- Ramadan, I. Z., Kilani, Q. A. ve Kaddumi, T. A.** (2011), Determinants of bank profitability: Evidence from Jordan, *International Journal of Academic Research*, Vol.3 No.4 Part I
- Rengasamy, D.** (2014). Impact of Loan Deposit Ratio (LDR) on Profitability: Panel Evidence from Commercial Banks in Malaysia, School of Business, Curtin University, Malaysia.
- Richard, P.** (2006). Generalized Reduced Rank Tests Using the Singular Value Decomposition, *Journal of Econometrics*, 2006, 133 (1), 97–126.
- Seyrek, İ. H. ve Ata, H. A.,** (2010). Veri zarflama analizi ve veri madenciliği ile mevduat bankalarında etkinlik ölçümü, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, Cilt: 4, Say: 2, 2010
- Sönmez, F., Zontul, M. ve Bülbül, Ş.** (2015), Mevduat bankalarının karlılığının yapay sinir ağları ile tahmini: Bir yazılım modeli tasarımı, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2015
- Statista,** (2011). Loan-to-deposit ratio in the global bank industry, Statista the Statistics Portal, Banks&Financial Services, Erişim: 30 Nisan, 2016, <http://www.statista.com/statistics/276285/loan-to-deposit-ratio-in-the-global-bank-industry/>
- Stavt, T. S.** (2014). Setting the floor on the gross loans to deposits flows ratio as a macro-prudential measure in the downturn, Bank of Slovenia.
- TBB,** (2012). Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı Firma Davranışları ve Rekabet Analizi (Yayın No: 280). İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, Erişim; 30 Nisan, 2016, <http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/796/rekabetKitap.pdf>
- Tunay, K.B. ve Silpar, A. M.** (2006). Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-I, Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliğleri Serisi, 2006/1.
- Turkey Data Monitor,** (2016). Mevduatların Dağılımı (percentage), Erişim: 01 Mayıs, 2016, http://www.turkeydatamonitor.com/gallery_chartlist.html
- Türker-Kaya, Y.** (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000, BDDK, Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları, 2002/1.

- Zafar, S. M., Maqbool, A. ve Ali S. I. N.** (2012). A study of ten Indian Commercial Bank's financial performance using CAMELS methodology, IMS Manthan-Volume VII, No. 1, June 2012
- Van Den End, J. W.** (2016). A Macroprudential Approach to Address Liquidity Risk With the Loan-to-Deposit Ratio the European Journal of Finance, Vol.22, No.3, 237-253
- Vejzagic, M. VeZarafat, H.** (n.d), an analysis of macroeconomic determinants of commercial banks profitability in Malaysia for the period 1995-2011, Erişim: 30 Mart, 2016, <http://ssrn.com/abstract=2305597>.
- Wooldridge, J.M.** (2010), Econometric analysis of cross section and panel data, The MIT Press, Second Edition, Cambridge, Massachusetts, London, England.



ÖZGEÇMİŞ



Ad-Soyad :Adem KOYUNUCU
Doğum Tarihi ve Yeri : 06.09.1985 ve İslahiye
E-posta :ademkoyuncuu@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** :2009, Hacettepe Üniversitesi, İİBF, İktisat (ingilizce)